

ЗВІТ
про стратегічну екологічну оцінку
Програми економічного і соціального
розвитку Чернігівської області
на 2022 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
1. Зміст та основні цілі Програми економічного і соціального розвитку Чернігівської області на 2022 рік, її зв'язок з іншими документами державного планування	3
2. Характеристика поточного стану довкілля, у тому числі здоров'я населення, та прогнозні зміни цього стану, якщо програму не буде затверджено.....	9
3. Характеристика стану довкілля, умов життєдіяльності населення та стану його здоров'я на територіях, які ймовірно зазнають впливу (за адміністративними даними, статистичною інформацією та результатами досліджень.....	34
4. Екологічні проблеми, у тому числі ризики впливу на здоров'я населення, які стосуються Програми, зокрема щодо територій з природоохоронним татусом.....	36
5. Зобов'язання у сфері охорони довкілля, у тому числі пов'язані із запобіганням негативному впливу на здоров'я населення, встановлені на міжнародному, державному та інших рівнях, що стосуються Програми, а також шляхи врахування таких зобов'язань під час її підготовки.....	39
6. Опис наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, у тому числі вторинних, кумулятивних, синергічних, коротко-, середньо- та довгострокових, постійних і тимчасових, позитивних і негативних наслідків.....	42
7. Заходи, що передбачається вжити для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання Програми	44
8. Обґрунтування вибору виправданих альтернатив, що розглядалися, опис способу, в який здійснювалась стратегічна екологічна оцінка, у тому числі будь-які ускладнення.....	47
9. Заходи, передбачені для здійснення моніторингу наслідків виконання програми для довкілля, у тому числі для здоров'я населення.....	48
10. Опис ймовірних транскордонних наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення (за наявності).....	50
11. Резюме нетехнічного характеру	50
Список використаних джерел.....	51

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку суспільства все більшого значення у міжнародній, національній і регіональній політиці набуває концепція збалансованого (сталого) розвитку, спрямована на інтеграцію економічної, соціальної та екологічної складових розвитку.

Поява цієї концепції пов'язана з необхідністю розв'язання екологічних проблем і врахування екологічних питань в процесах планування та прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку країн, регіонів і населених пунктів.

Стратегічна екологічна оцінка документів державного планування дає можливість зосередитися на всебічному аналізі можливого впливу планованої діяльності на довкілля та використовувати результати цього аналізу для запобігання або пом'якшення екологічних наслідків в процесі стратегічного планування.

Стратегічна екологічна оцінка (СЕО) – це новий інструмент реалізації екологічної політики, який базується на простому принципі: легше запобігти негативним для довкілля наслідкам діяльності на стадії планування, ніж виявляти та виправляти їх на стадії впровадження стратегічної ініціативи.

Метою СЕО є сприяння сталому розвитку шляхом забезпечення охорони довкілля, безпеки життєдіяльності населення та охорони його здоров'я, інтегрування екологічних вимог під час розроблення та затвердження документів державного планування.

В Україні створені передумови для імплементації процесу СЕО, пов'язані з розвитком стратегічного планування та національної практики застосування екологічної оцінки. З 12 жовтня 2018 року в Україні вступив в дію закон «Про стратегічну екологічну оцінку».

1. Зміст та основні цілі Програми економічного і соціального розвитку Чернігівської області на 2022 рік, її зв'язок з іншим документами державного планування

Програма економічного і соціального розвитку Чернігівської області на 2022 рік (далі – Програма) направлена на виконання стратегічного бачення регіону – перетворити Чернігівщину на інвестиційно та туристично привабливий, конкурентоспроможний, екологічно чистий, доброзичливий, соціально стабільний, комфортний для життя, роботи та відпочинку регіон, з унікальним природно-рекреаційним потенціалом, сприятливими умовами для ведення бізнесу, інноваційною економікою, високим рівнем інформатизації та сучасною сферою послуг.

Програма розроблена відповідно до Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» та постанови Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 № 621 «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету» та враховує основні

засади Законів України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації», «Про засади державної регіональної політики».

Програма враховує результати аналізу соціально-економічної ситуації в області у 2021 році та відповідає завданням і положенням Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695), Глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року, визначених ООН, Указу Президента України «Про цілі сталого розвитку України до 2030 року» від 30.09.2019 №722, а також Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року і Плану заходів з її реалізації у 2021-2023 роках (в редакції рішення 25 сесії обласної ради 7 скликання від 28.10.2020 №43-25/VII). В Програмі визначено ключові заходи, які необхідно вжити для досягнення пріоритетних завдань розвитку Чернігівщини у 2022 році.

Ініціатором розроблення Програми виступила Чернігівська обласна державна адміністрація (розпорядження ОДА від 11.08.2021 № 823 «Про розроблення проекту Програми економічного і соціального розвитку області на 2022 рік»). Програма розроблена Департаментом економічного розвитку облдержадміністрації за участі та з урахуванням пропозицій структурних підрозділів Чернігівської ОДА, територіальних органів центральних органів виконавчої влади.

Програма містить основні показники економічного та соціального розвитку області на 2022 рік, які враховують існуючі тенденції соціально-економічного розвитку регіону та базуються на прогностичних макропоказниках економічного і соціального розвитку України, визначених постановою Кабінету Міністрів України від 31.05.2021 № 586 «Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2022-2024 роки». Вони розраховані на підставі статистичних даних, намірів суб'єктів господарювання усіх форм власності, організацій, структурних підрозділів обласної державної адміністрації, територіальних органів центральних органів виконавчої влади.

Складовою Програми також є перелік регіональних цільових програм, які передбачається реалізовувати в області у 2022 році. Фінансування заходів цих програм здійснюватиметься з урахуванням реальних можливостей місцевих бюджетів, цільових коштів з державного бюджету та інших джерел, не заборонених чинним законодавством України.

Крім того, Програма містить перелік найбільш пріоритетних проєктів, які доцільно фінансувати із залученням коштів обласного бюджету (включаючи перехідні на 2022 рік).

Метою Програми є подальше підвищення рівня і якості життя населення на основі розвитку економіки, ефективного використання власного потенціалу регіону, наявних ресурсів, стимулювання інвестиційної та інноваційної активності, прозорих умов ведення бізнесу, розвитку системи електронних послуг, забезпечення екологічної безпеки, належного функціонування інженерно-транспортної та комунальної інфраструктури, створення сприятливих умов для розвитку самодостатніх територіальних громад.

У Програмі передбачено комплекс основних завдань та заходів, спрямованих на стабілізацію роботи і розвиток галузей виробничої та

соціальної сфери області у 2022 році, відповідно до Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року (далі – Стратегія) та пріоритетів розвитку регіону шляхом взаємодії обласної державної адміністрації, органів місцевого самоврядування та громадськості.

Завдання і заходи Програми економічного і соціального розвитку області на 2022 рік визначені в контексті пріоритетів Стратегії і спрямовані на реалізацію стратегічних цілей, а саме:

1. Розвиток людського потенціалу.
2. Комфортні та безпечні умови для життя.
3. Підвищення конкурентоспроможності регіональної економіки.
4. Прискорений інноваційний розвиток пріоритетних сфер економічної діяльності.
5. Ефективне багаторівневе врядування та управління територіальним розвитком.

Пріоритетами, які забезпечать розвиток регіону у 2022 році, будуть:

- ✓ постійний відкритий діалог з територіальними громадами;
- ✓ підвищення якості медичних послуг;
- ✓ активізація інвестиційної діяльності;
- ✓ розбудова дорожньої інфраструктури;
- ✓ надання якісних соціальних та адміністративних послуг;
- ✓ продовження реалізації програми Президента України «Велике будівництво»;
- ✓ забезпечення всієї території області якісним зв'язком та Інтернетом, посилення телесигналу у прикордонних північних районах області;
- ✓ раціональне використання природних ресурсів;
- ✓ підвищення рівня життя та соціального захисту населення в області;
- ✓ ефективне використання туристичного потенціалу;
- ✓ покращення екологічної ситуації.

Основні напрями Програми конкретизовані наступними завданнями:

1. Розвиток людського потенціалу

1.1. Забезпечення умов для отримання якісної освіти.

1.1.1. Підвищення рівня дошкільної освіти.

1.1.2. Підвищення якості та безпеки освітніх послуг та забезпечення рівного доступу населення до загальної середньої освіти.

1.1.3. Модернізація освітнього середовища закладів професійної (професійно-технічної) освіти відповідно до потреб регіонального ринку праці.

1.2. Створення умов для підтримки та формування здорового населення.

1.2.1. Підвищення доступної, якісної медичної допомоги населенню області.

1.2.2. Профілактика та лікування соціально небезпечних хвороб.

1.2.3. Зміцнення здоров'я населення засобами фізичної культури і спорту.

1.2.4. Розвиток спортивної інфраструктури.

1.2.5. Реалізація ініціативи Президента України «Активні парки»

1.3. Розвиток сфери культури і мистецтв та збереження історико-культурної спадщини.

1.3.1. Створення умов для культурного розвитку і творчого самовираження громадян. Оптимізація та модернізація мережі сфери культури.

1.3.2. Збереження нематеріальної культурної спадщини як головного джерела культурного розмаїття.

1.4. Забезпечення соціального захисту населення та гендерної рівності.

1.4.1. Соціальний захист населення та підвищення стандартів життя людей з особливими потребами.

1.4.2. Розвиток сімейних форм виховання. Забезпечення права дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на виховання у сімейному оточенні.

1.4.3. Зменшення рівня дитячої бездоглядності та безпритульності, інших антигромадських проявів серед дітей.

1.4.4. Соціальне становлення та підтримка дітей та молоді.

1.4.5. Популяризація сімейних цінностей. Забезпечення гендерної рівності, запобігання та протидія домашньому насильству або насильству за ознакою статі.

1.4.6. Запобігання торгівлі людьми та надання допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми.

1.5. Підвищення якості та конкурентоспроможності людських ресурсів.

1.5.1. Сприяння продуктивній зайнятості населення, підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили.

1.5.2. Створення належних безпечних і здорових умов праці на підприємствах, установах і організаціях усіх форм власності.

2. Комфортні та безпечні умови для життя.

2.1. Розвиток транспортної інфраструктури та зв'язку.

2.1.1. Вдосконалення обласної мережі автобусних маршрутів загального користування.

2.1.2. Забезпечення прозорості конкуренції на ринку пасажирських автоперевезень.

2.1.3. Розвиток телекомунікаційних мереж загального користування та мережі поштового зв'язку.

2.1.4. Розбудова дорожньої інфраструктури.

2.2. Реалізація проєктів регіонального розвитку.

2.2.1. Покращення стану інфраструктури області.

2.3. Ефективне планування територіального розвитку.

2.3.1. Планування територій.

2.4. Підвищення якості надання населенню житлово-комунальних послуг. Житлова політика. Енергозбереження.

2.4.1. Підвищення ефективності та надійності функціонування підприємств житлово-комунального господарства.

2.4.2 Поліпшення умов проживання населення та рівня благоустрою територій населених пунктів

2.4.3. Реалізація програм підтримки житлового будівництва.

2.4.4. Підвищення ефективності управління енергетичними ресурсами.

2.5. *Захист екосистем і збереження довкілля на засадах сталого розвитку. Техногенна безпека.*

2.5.1. Зменшення негативного впливу відходів на довкілля, попередження забруднення підземних водоносних горизонтів.

2.5.2. Припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі.

2.5.3. Формування екологічної свідомості та екологічної культури громадян.

2.5.4. Ефективне використання водних, лісових та земельних ресурсів.

2.5.5. Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій.

3. Підвищення конкурентоспроможності регіональної економіки.

3.1. *Ефективна реалізація регіонального інвестиційного потенціалу*

3.1.1. Створення сприятливого інвестиційного клімату та підтримка інвестиційної активності суб'єктів господарювання.

3.1.2. Промоція інвестиційного потенціалу та можливостей області.

3.1.3. Підвищення обізнаності та інституційної спроможності органів місцевого самоврядування та місцевої виконавчої влади з актуальних питань інвестиційної діяльності.

3.2. *Активізація зовнішньоекономічної діяльності.*

3.2.1. Удосконалення інфраструктури підтримки експорту в Чернігівській області.

3.2.2. Забезпечення розвитку міжнародних зв'язків області з закордонними партнерами.

3.2.3. Промоція позитивного іміджу Чернігівщини серед міжнародної спільноти.

3.3. *Розвиток високотехнологічного промислового виробництва. Підтримка місцевих товаровиробників.*

3.3.1. Забезпечення сталого розвитку промисловості.

3.3.2. Сприяння виробництву місцевими товаровиробниками високоякісної та конкурентоспроможної продукції, популяризації та просуванню її на внутрішньому і зовнішніх ринках. Реалізація ініціативи «Чернігівщина, купуй рідне».

3.4. *Науково-технічний та інноваційний розвиток. Технічне регулювання.*

3.4.1. Стимулювання розвитку науково-технічного потенціалу, інноваційної діяльності та передумов створення конкурентних переваг.

3.4.2. Розвиток сучасної системи технічного регулювання, створення корпоративного іміджу підприємств (організацій), сприяння виходу підприємств області на міжнародні ринки.

3.5. *Сталий розвиток агропромислового виробництва.*

3.5.1. Покращення доступу агровиробників та переробників до ринків збуту.

- 3.5.2. Підтримка розвитку фермерства та малих сільгоспвиробників.
- 3.5.3. Розбудова системи сільськогосподарського дорадництва.
- 3.5.4. Розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації.
- 3.5.5. Розвиток органічного землеробства та виробництва екологічно чистих продуктів харчування.

3.6. Розвиток споживчого ринку.

3.6.1. Сприяння сталому та ефективному розвитку споживчого ринку, захист прав населення на споживання якісних та безпечних для життя і здоров'я товарів і послуг.

3.6.2. Реалізація державної цінової політики.

3.7. Стимулювання розвитку малого і середнього підприємництва.

3.7.1. Розширення доступу бізнесу до фінансово-кредитних ресурсів.

3.7.2. Інформаційно-консультаційна підтримка, розвиток регіональної інфраструктури підтримки підприємництва та забезпечення надання якісних публічних послуг.

3.8. Удосконалення системи надання адміністративних послуг.

3.8.1. Підвищення якості надання та доступність адміністративних послуг.

3.9. Підвищення ефективності використання рекреаційних ресурсів області.

3.9.1. Формування позитивного іміджу області як привабливого регіону для туризму.

3.9.2. Розвиток туристично-рекреаційної інфраструктури та підвищення привабливості об'єктів історико-культурної спадщини.

3.9.3. Розвиток зеленого (екологічного), подієвого, активного та інших видів туризму, створення сучасних туристичних маршрутів та продуктів.

3.10. Податково-бюджетна політика.

3.10.1. Ефективне адміністрування податків, посилення фінансової дисципліни.

3.10.2. Збалансовані місцеві бюджети та підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

3.10.3. Ефективне проведення публічних закупівель.

4. Ефективне багаторівневе врядування та управління територіальним розвитком.

4.1. Розвиток самодостатніх територіальних громад

4.1.1. Оцінка соціально-економічного розвитку територіальних громад області.

4.1.2. Сприяння розвитку територіальних громад.

4.1.3. Активізація співробітництва територіальних громад.

4.1.4. Посилення можливостей територій з особливими потребами.

4.2. Посилення спроможності громадянського суспільства

4.2.1. Інституційний розвиток організацій громадянського суспільства Чернігівщини.

4.3. Покращення доступу громадськості до інформації.

4.3.1. Розвиток та захист інформаційного простору.

Досягнення запланованих показників передбачається здійснювати шляхом виконання обласних цільових програм, розробка, затвердження та внесення змін до яких проводитиметься виключно з дотриманням вимог Бюджетного кодексу України, чинних законодавчих і нормативно-правових актів.

Фінансування пріоритетних напрямків соціально-економічного розвитку регіону, у тому числі через регіональні та місцеві цільові програми, здійснюватиметься з урахуванням реальних можливостей відповідних місцевих бюджетів, а також виділених фінансових ресурсів державного бюджету, приватних інвестицій, кредитних ресурсів та технічної допомоги міжнародних організацій.

Процедура СЕО дає можливість оцінити наслідки реалізації Програми на довкілля, у тому числі на здоров'я населення, розробити заходи із запобігання, зменшення та пом'якшення можливих негативних наслідків її здійснення.

2. Характеристика поточного стану довкілля, у тому числі здоров'я населення, та прогнозні зміни цього стану, якщо Програму не буде затверджено

Чернігівська область розташована в північній частині України, на північному заході вона межує з Гомельською областю Республіки Білорусь, на півночі – з Брянською областю Російської Федерації, на сході – з Сумською, на заході та південному заході – з Київською та на півдні – з Полтавською областями України. Область займає територію у 31,9 тис. км², що становить 5,286% від загальної території України, та посідає 3 місце за розмірами.

За чисельністю населення область посідає 23 місце серед регіонів України (станом на 01.01.2021 р. становила 976,7 тис. осіб, що складає 2,35% від наявного населення України).

Обласним центром є місто Чернігів, у якому сконцентрована третина населення і основні екологічно небезпечні об'єкти.

Регіональна господарська система Чернігівської області має агропромислову спрямованість: у структурі валової доданої вартості області у 2019 році найбільша частка припадає на сільське, лісове та рибне господарство – 24,2%, на промисловість – 20,0%.

Провідними галузями промисловості регіону є: виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів; виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність; добувна промисловість і розроблення кар'єрів; машинобудування; виробництво гумових та пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції.

Специфікою регіону є те, що у ньому майже відсутні великі промислові підприємства, але є сприятливі умови для розвитку малого та середнього бізнесу.

Надра Чернігівщини багаті корисними копалинами. Станом на 01.01.2021 за даними ДНВП «ГЕОІНФОРМ УКРАЇНИ», на території Чернігівської області розташовано 307 родовищ із 16 видів різноманітних корисних копалин, з них

розробляється – 64. 50% складає паливно-енергетична група, 43,5% – сировина для будівельних матеріалів, 5,5% – підземні води, 1% – інші родовища.

Найзначніші поклади торфу – у колишніх Ріпкинському, Чернігівському та Семенівському районах. Загальнодержавне значення мають запаси високоякісних скляних пісків (колишній Ріпкинський район). Велике промислове значення – родовища крейди в Новгород-Сіверському районі та цегляної сировини на всій території області. Наявні родовища глин, придатних для виготовлення черепиці, кахлю, гончарних виробів і виробів художньої кераміки. Унікальні за своїми запасами й лікувальними якостями джерела мінеральних вод, що поширені в центральній частині регіону.

Область лежить у зонах мішаних лісів і лісостепу. Загальна площа земель лісового фонду становить 739,5 тис. га, у тому числі вкритих лісовою рослинністю – 659,9 тис. га. Лісистість області становить 20,9%, що більше середнього по Україні (15,9%). Відсоток вкритих лісом площ у різних районах неоднаковий: лісистість у північній частині – 20-41 % від загальної площі району, південних – 7-20 %.

Регіон має значний туристично-рекреаційний потенціал. До рекреаційного потенціалу відносяться території та об'єкти природно-заповідного фонду. Найбільшими з них в області є Ічнянський та Мезинський національні природні парки, частина національного природного парку «Залісся», регіональні ландшафтні парки «Міжріччинський», «Ніжинський», «Ялівщина».

Основні екологічно небезпечні об'єкти області представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Перелік екологічно небезпечних об'єктів Чернігівської області

№ з/п	Підприємства (найбільші забруднювачі)	Вид економічної діяльності
1.	КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова»	Виробництво електричної енергії
2.	КП «Чернігівводоканал»	Надання послуг із водопостачання та водовідведення
3.	ПАТ «ЧеЗаРа»	Виробництво електронних приладів
4.	ПрАТ «КСК «Чексіл»	Виробництво тканин
5.	Полігон твердих побутових відходів Чернігівської міської ради	Видалення відходів
6.	Ставки-накопичувачі рідких промислових відходів	Видалення відходів
7.	КП «Бахмач-Водсервіс»	Надання послуг із водопостачання та водовідведення
8.	Бобровицька філія ТОВ «Буринський молокозавод»	Виробництво продуктів харчування
9.	КП «Господар», смт Варва	Надання послуг із водопостачання та водовідведення
10.	Гнідинцівський газопереробний завод ПАТ «Укрнафта»	Переробка природного газу
11.	Городнянське ВУЖКГ (очисні споруди)	Надання послуг із водовідведення
12.	КП «Козелецьводоканал»	Надання послуг із водопостачання та водовідведення
13.	Куликівське ВУЖКГ (очисні споруди)	Надання послуг із водовідведення
14.	ПрАТ «Новгород-Сіверський сирзавод»	Виробництво продуктів харчування
15.	ПАТ «Слов'янські шпалери-КФТП»	Виробництво шпалер

№ з/п	Підприємства (найбільші забруднювачі)	Вид економічної діяльності
16.	Філія «Менський сир» ППКФ «Прометей»	Виробництво продуктів харчування
17.	Полігон твердих побутових відходів Ніжинської міської ради	Видалення відходів
18.	КП «Ніжинське управління водопровідно-каналізаційного господарства»	Надання послуг із водовідведення
19.	Мринське виробниче управління підземного зберігання газу філії УМГ «Київтрансгаз» ПАТ «Укртрансгаз»	Зберігання природного газу
20.	ТОВ «Носівський цукровий завод»	Виробництво цукру
21.	ПрАТ «А/Т тютюнова компанія В.А.Т.- Прилуки»	Виробництво тютюнових виробів
22.	Полігон твердих побутових відходів Прилуцької міської ради	Видалення відходів
23.	КП «Прилуkiteпловодопостачання»	Надання послуг із водопостачання та водовідведення
24.	ПрАТ «Линовицький цукровий завод «Красний»	Виробництво цукру
25.	Чернігівське лінійне виробниче управління магістральних газопроводів філії УМП «Київтрансгаз» ПАТ «Укртрансгаз»	Транспортування природного газу
26.	ПрАТ «Комунальник»	Надання послуг із водопостачання та водовідведення

Серед найбільших забруднювачів навколишнього природного середовища Чернігівщини одне з перших місць займає промисловий комплекс, підприємства житлово-комунального господарства. Так, лідером за обсягами викидів в атмосферне повітря залишається КЕП «Чернігівська «ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова». За скидами забруднених стічних вод – КП «Чернігівводоканал» Чернігівської міської ради.

Атмосферне повітря

За даними Державної служби статистики України у 2020 р. доля Чернігівської області за обсягами викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря становила 1,57% від загального обсягу забруднюючих речовин по країні, у тому числі стаціонарними джерелами – 0,93%, пересувними – 2,41%.

Основними джерелами забруднення атмосферного повітря Чернігівської області є промислові підприємства та автотранспорт, викиди яких протягом останніх десяти років розподіляються приблизно 50/50.

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел по Чернігівській області у розрахунку на одну особу у 2020 р. склали 21,2 кг і в розрахунку на 1 км² – 655,1 кг, від пересувних джерел – у розрахунку на одну особу – 43,1 кг і в розрахунку на 1 км² – 1328,4 кг.

Найбільші обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря мають підприємства: сільського господарства, лісового та рибного господарства – 8,57 тис. т, або 41,0 % від загальних викидів стаціонарними джерелами по області; енергетики – 6,0 тис. т, або 28,7 %; виробництво продуктів нафтоперероблення – 1,25 тис. т, або 6,0 %.

У містах та районах, де розташовані підприємства цих галузей, спостерігаються найвищі обсяги викидів в атмосферне повітря, а саме:

м. Чернігів (6,98 тис. т, або 33,4 % від загальних викидів стаціонарними джерелами по області), колишні Бахмацький (1,79 тис.с тонн, 8,6%), та Варвинський райони (1,67 тис. т, або 7,74 %).

Серед населених пунктів найбільшого антропогенного навантаження зазнає атмосфера міста Чернігова – 89,489 т/км² (146,920 т/км² у 2019 році), 24,4 кг у розрахунку одну особу, що на 38,7 % менше ніж за 2019 рік.

Найбільшим забруднювачем атмосферного повітря на Чернігівщині залишається КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова», яке розташоване в м. Чернігів. За 2020 рік підприємством споруджено 5,15 тис. т викидів в атмосферне повітря забруднюючих речовин.

Таблиця 2

Динаміка викидів забруднюючих речовин, тонн

	2005	2010	2015	2019	2020
Викиди забруднюючих речовин, всього	83384	96725	73315	66566	63269
у т.ч.					
стаціонарними джерелами	37538	47388	33909	27437	20888
пересувними джерелами	45846	49337	39406	39129	42381

Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря в Чернігівській області у 2005-2020 рр. свідчить про загальну тенденцію до зниження їх обсягів: загальні обсяги викидів забруднюючих речовин скоротилися на 24,1%, обсяги викидів стаціонарними джерелами – на 44,4%, пересувними – на 7,6 %.

Найпоширенішими забруднюючими речовинами, що потрапляють в атмосферне повітря Чернігівської області від стаціонарних джерел, є пил, діоксид азоту, діоксид сірки та оксид вуглецю. У 2020 р. їхні частки в загальному обсязі викидів склали: пил – 14,2%, діоксид азоту – 11,0%, оксид вуглецю – 9,63%, діоксид сірки – 9,5%. У 2009 р. їхні частки відповідно склали: 9,8%, 9,0%, 5,4% та 28,39%.

Водні ресурси

Гідрографічна мережа Чернігівщини належить до басейнів великих річок Десна та Дніпро. Ці басейни згідно з Державним водним кадастром у межах області розбито на водогосподарські ділянки (басейн р. Дніпро – 7 ділянок, басейн р. Десна – 6 ділянок).

Усього на території області протікає 1570 річок загальною довжиною 8369 км. Відповідно до класифікації річок України всі річки Чернігівщини поділяються на: 2 великі річки – Дніпро (124 км) та Десна (505 км), 8 середніх – Сож, Трубіж, Супій, Удай, Судость, Сейм, Снов, Остер (загальна протяжність 723 км), 1560 малих річок (загальна протяжність 7017 км), з яких 160 мають довжину більше 10 км. Головною водною артерією області являється р. Десна.

Витоки таких великих та середніх річок, як Дніпро, Десна, Сож, Судость та Сейм знаходяться на території сусідніх областей Російської Федерації і Республіки Білорусь, тобто є транскордонними.

У басейні річки Десни формується біля 22 % поверхневого стоку р. Дніпро та біля 15 % стоку всіх річок України.

Річки Чернігівщини, в тому числі р. Десна, мають змішаний тип живлення – переважно атмосферний (80%) з участю ґрунтових вод (20%).

На фоні аномальних кліматичних факторів, що діють протягом останніх років, на всіх річках області рівні води утримуються на відмітках, близьких до найнижчих за багаторічній за весь період спостережень на гідрологічних постах Чернігівського обласного центру з гідрометеорології (на деяких постах перевищує 130 років).

Загальний забір води в 2020 році по області, згідно з даними державного обліку водокористування форми № 2ПП-водгосп, становив 106,9 млн м³, в тому числі поверхневих вод 64,99 млн м³ та підземних 41,95 млн м³. У порівнянні з 2019 роком (101,5 млн м³) забір свіжої води збільшився на 5,4 млн м³ або на 5,3 % (рис. 1). Це пов'язано зі збільшенням обсягів використання води КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова».

Таблиця 3

Динаміка загального водозабору

	2019р.	2020р.	Збільшення/ зменшення	Збільшення, зменшення, %
Загальний водозабір	101,5	106,9	+5,4	+5,3
- забір води поверхневої	57,7	64,99	+7,29	+12,6
- забір води підземної	43,8	41,95	- 1,85	-4,2

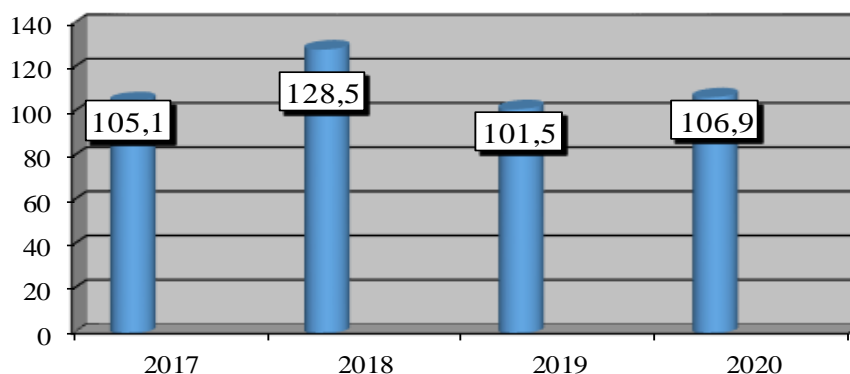
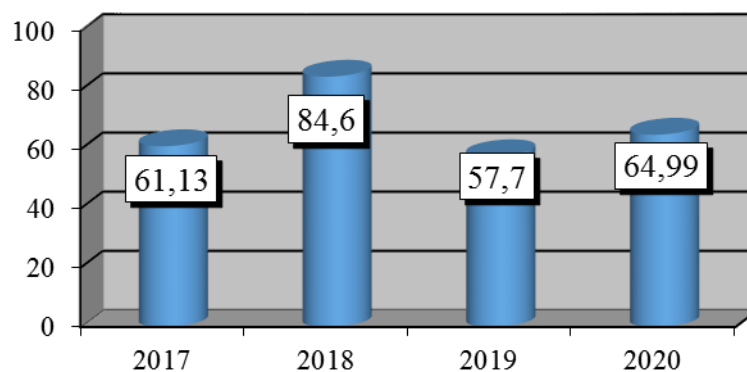

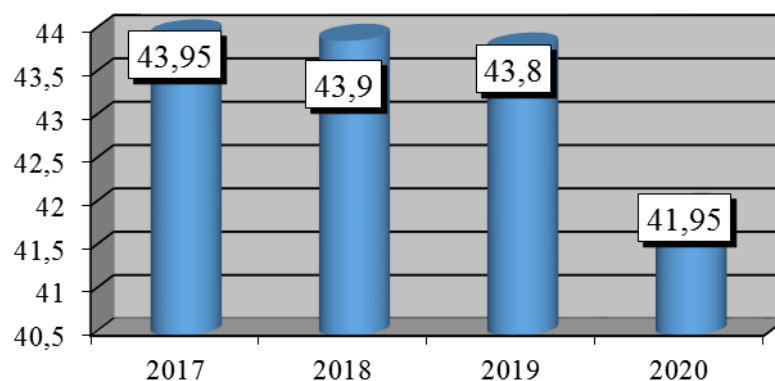
Рис.1. Забір свіжої води, млн м³

Забір води з поверхневих джерел збільшився в порівнянні з 2019 роком на 7,25 млн м³, або на 12,6 % і становив 64,99 млн м³. Динаміка забору води з поверхневих джерел за 2017-2020 роки представлена на рис. 2.

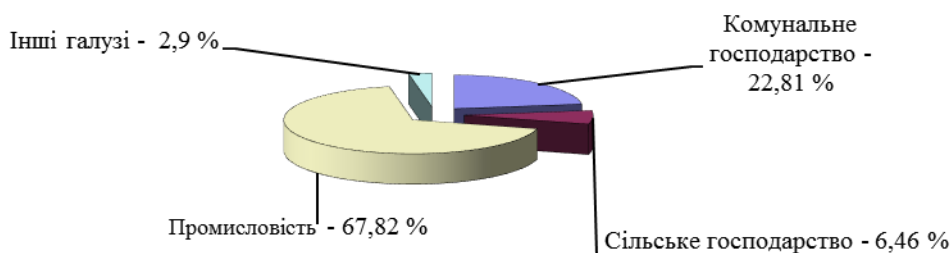
Рис. 2. Динаміка забору води з поверхневих джерел, млн м³

Загальний обсяг забору підземних вод становив 41,95 млн м³ і, в порівнянні з 2019 роком (43,8 млн м³), зменшився на 1,85 млн м³, або на 4,2 %. Динаміка забору води з підземних джерел наведена на рис. 3.

Рис. 3. Динаміка забору води з підземних джерел, млн м³

Загальне використання водних ресурсів у 2020 році становило 95,48 млн м³ і в порівнянні з 2019 роком (89,57 млн м³) збільшилось на 5,91 млн м³, або на 6,5 %.

Рис. 4. Структура загального використання води, млн м³

Загальний скид зворотних вод у 2020 році зменшився проти попереднього року на 0,15 млн м³ (0,19 %) і становив 75,35 млн м³.

Структура скиду зворотних вод представлена в таблицях 4 та 5.

Таблиця 4

Структура скиду зворотних вод

	млн. м ³		% від загального скиду
	2019 р.	2020 р.	
Всього т.ч.	75,5	75,35	100
у водойми області	67,34	67,61	89,7
на поля фільтрації	1,549	1,423	1,89
у накопичувачі	1,261	1,163	1,54
у підземні горизонти	5,356	5,151	6,83

Таблиця 5

Структура скиду зворотних вод у водойми області

	млн. м ³		% від загального скиду
	2019 р.	2020 р.	
Всього, у т.ч.	67,34	67,61	100
недостатньо очищених	13,18	10,78	15,95
нормативно чистих без очистки	48,34	48,38	71,55
нормативно очищених	5,815	8,45	12,50

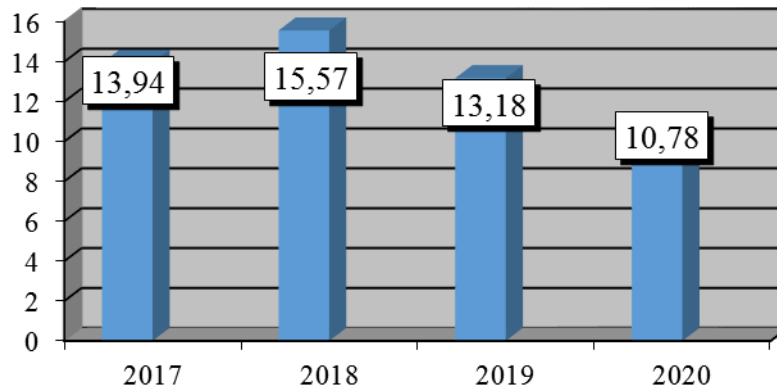
На екологічний стан поверхневих вод області впливали скиди недостатньо очищених стічних вод внаслідок неефективної роботи каналізаційно-очисних споруд, невнесення в натуру прибережних захисних смуг і водоохоронних зон, а також їх недодержання, насамперед у населених пунктах, засмічення водойм побутовими відходами. Головними забруднювачами поверхневих водних об'єктів є підприємства житлово-комунального господарства.

За даними суб'єктів системи моніторингу області, гідрохімічні показники якості поверхневих вод у створах спостереження в цілому не зазнали значних змін і переважно відповідали гранично допустимим концентраціям для водойм рибогосподарського призначення.

Основні проблеми при очищенні зворотних вод виникають на комплексах очисних споруд, які експлуатуються зазначеними підприємствами. Загалом ці проблеми пов'язані з недовантаженістю, зношеністю обладнання та відсутністю коштів на проведення поточних ремонтних робіт чи реконструкції в цілому.

Основними забруднюючими речовинами транскордонних водотоків є: органічні речовини, залізо загальне, марганець, іони амонію, фосфат-іони.

У 2020 році в поверхневі водні об'єкти області скинуто 67,61 млн м³ зворотних вод, що на 0,31 млн м³ більше проти попереднього (67,3 млн м³). Скид недостатньо очищених зворотних вод у 2020 році зменшився в порівнянні з 2019 роком на 2,4 млн м³ (на 18,2 %) і становив 10,78 млн м³ (рис. 5).

Рис. 5. Динаміка скиду недостатньо очищених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти, млн м³

Чернігівська область на заході та північному заході межує з Гомельською областю Республіки Білорусь, на півночі – з Брянською областю Російської Федерації. На території Республіки Білорусь і Російської Федерації формується 84 % річкових вод басейну р. Дніпра.

На території Республіки Білорусь до Дніпра з його великими притоками: Березина, Прип'ять, Сож – скидають стічні води промислові і комунальні підприємства таких міст, як Орша, Шклов, Могильов, Бихов, Речиця і Лоєв (р. Дніпро), Мінськ, Борисів, Бобруйськ і Світлогірськ (р. Березина), Гомель, Кричев (р. Сож).

На території Брянської області Російської Федерації формується 53 % вод басейну р. Десна. Певну небезпеку для області можуть становити підприємства хімічного виробництва в Росії, які розташовані на річках, русла яких проходять і по території області.

Визначити об'єм і якість забруднень неможливо через відсутність даних по звітності 2 ТП (Водгосп) Республіки Білорусь та Російської Федерації.

З метою покращення стану водних об'єктів, збереження водних ресурсів області та недопущення забруднення підземних водоносних горизонтів у 2020 році в рамках Програми охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2014-2020 роки за кошти обласного фонду охорони навколишнього природного середовища та місцевих бюджетів територіальних громад виконані природоохоронні заходи на загальну суму 15173,6 тис. грн.

Земельні ресурси та ґрунти

Земельний фонд області станом на 1 січня 2021 р. складає 3190,3 тис. га. У структурі земельного фонду найбільша частка (64,8%) припадає на сільськогосподарські угіддя (2067,5 тис. га), другою за вагомістю складовою є ліси та інші лісовкриті площі (740,5 тис. га) – 23,2%, забудовані землі 100,3 тис. га (3,1%), відкриті заболочені землі – 129,7 тис. га (4,0 %); відкриті землі без рослинного покриву – 27,8 тис. га (0,9 %); території, що покриті поверхневими водами – 67,8 тис. га (2,1 %); інші землі – 56,5 тис. га (1,8 %).

Значних змін у структурі та стані використання земель, у порівнянні з попередніми роками, не відбувалося. Структура земель за цільовим призначенням має довільний характер і не має достатньої економічної та екологічної обґрунтованості.

Есплікація ґрунтів сільськогосподарських угідь області включає 253 ґрунтові відміни, які об'єднують в 10 агровиробничих груп. Дерново-підзолисті ґрунти займають 30 % орних земель (432,5 тис. га), сірі лісові та дернові ґрунти – 19 % (277,8 тис. га), темно-сірі ґрунти та чорноземи опідзолені – 13 % (189,9 тис. га), чорноземи типові, лучно-чорноземні та лучні ґрунти – 38 % (540,6 тис. га).

Незважаючи на значні генетичні відмінності між різними групами ґрунтів, для всіх них характерний понижений щодо їхніх типових ознак рівень природної родючості. Це пов'язано з легким гранулометричним складом, малогумусністю, підвищеною кислотністю, значною оглеєністю, засоленістю ґрунтів тощо. Як наслідок, вони мають нестійку структуру, низьку ємність вбирання, невисоку буферність, малу насиченість ґрунтовими колоїдами, що призводить до погіршення водного, повітряного та поживного режимів ґрунту.

Агрохімічні дослідження 2020 року вказують на зниження рівня кислотності ґрунтів на 0,05-0,22 од. рН у Городнянському, Коропському і Новгород-Сіверському районах, та призупинення цього процесу в ґрунтах Чернігівського району. Аналізуючи проблему реакції ґрунтового середовища в цілому по області, можна зробити висновок, що площа кислих ґрунтів орних земель зростає. Таке становище відбувається в результаті припинення господарської діяльності у сфері створення оптимальної реакції ґрунтового середовища. Вапнування кислих ґрунтів майже не проводиться, на орних землях вносяться аміачна селітра та інші фізіологічно кислі добрива. Однією з основних причин підкислення ґрунтів є незбалансоване внесення азотних добрив, які при перетворенні аміаку у нітрати підкислюють ґрунт.

Результати досліджень свідчать, що протягом останніх п'яти років у ґрунтах обстежених районів зафіксовано збільшення вмісту органічної речовини (гумусу) від 0,05 % у Чернігівському районі до 0,62 % – у Городнянському районі.

У порівнянні з попереднім туром агрохімічного обстеження встановлено, що відбулося збільшення вмісту легкогідролізного азоту в трьох обстежених районах, від 3 мг/кг ґрунту в Городнянському районі до 43 мг/кг ґрунту в Коропському районі. У Чернігівському районі середньозважений показник зменшився на 7 мг/кг ґрунту. Загалом у всіх обстежених районах переважає дуже низька та низька ступінь забезпеченості ґрунтів легкогідролізним азотом.

Обстеження зафіксувало позитивну динаміку поповнення запасів рухомих сполук фосфору в трьох районах. Збільшення середньозваженого показника цього макроелементу відбулось у Городнянському, Коропському і Н.-Сіверському районах, відповідно, на 43 мг/кг, 8 і 6 мг/кг ґрунту і лише у ґрунтах Чернігівського району, в порівнянні з попереднім туром обстеження, вміст рухомих сполук фосфору зменшився на 16 мг/кг ґрунту.

За результатами останнього туру обстеження калійний режим живлення рослин покращився. У трьох районах відбулось збільшення вмісту рухомих

сполук калію на 2-22 мг/кг ґрунту і лише у ґрунтах Чернігівського району середньозважений показник рухомих сполук калію знизився на 3 мг/кг у порівнянні з попереднім туром обстеження.

Порівняно з попереднім туром обстеження визначено, що в усіх обстежених районах відбулись зміни в якісному стані ґрунтів. Еколого-агрохімічний бал збільшився на 6 одиниць у Городнянському районі та на 3 одиниці – у Коропському і Н.-Сіверському районах, у Чернігівському районі – зменшився на 6 одиниць.

Простежуючи динаміку якісної оцінки, можна відзначити, що родючість ґрунтів Чернігівського району в останньому турі знизилась до 35 балів і є найнижчою серед усіх обстежених районів. Найвища родючість ґрунтів у Коропському районі (44 бали).

У результаті оцінки ґрунтів встановлено, що ґрунти дуже високої якості (I-II класи) у господарствах обстежених районів відсутні. Землі високої якості (III-IV клас) поширені у трьох районах, займаючи 1-3 % площ орних земель, а у Чернігівському районі такі ґрунти відсутні.

Землі середньої якості (V-VI класи) поширені в усіх обстежених районах, займаючи від 44 % площ у Н.-Сіверському районі до 71 % – у Коропському районі, у Городнянському районі таких земель нараховується 56 %. У Чернігівському районі поширені ґрунти VI класу (22 % від обстежених).

Найбільші площі земель низької якості (VII-VIII класи) нараховуються у Н.-Сіверському і Чернігівському районах, відповідно, 53 і 79 %. Менша площа таких земель зафіксована в Городнянському районі – 43 %, і лише 27 % у Коропському районі.

У цілому агрохімічна, токсикологічна, радіологічна ситуація в області досить складна, по ряду позицій вона погіршується, що вимагає здійснення невідкладних агрохімічних, протирадіаційних і інших заходів, а також систематичного моніторингу об'єктів довкілля.

Таблиця 6

Площа деградованих та малопродуктивних земель по Чернігівській області у 2020 р., тис. га

Землі, які знаходяться у стані консервації		Землі, які потребують консервації	
деградовані	малопродуктивні	деградовані	малопродуктивні
0,0	3,0	2,8	5,1

Основним критерієм родючості ґрунтів при всіх її складових, з практичної точки зору, є величина врожаю сільськогосподарських культур як функції природних і набутих властивостей, зумовлених складною системою ґрунтових процесів, які регулюються цілеспрямованою діяльністю людини. Родючість ґрунту має також важливе природоохоронне значення, збільшуючи цінність земель сільськогосподарського призначення не тільки як об'єктів виробництва, але й як компонентів біосфери.

Охорона земельних ресурсів від деградації – одна з найважливіших проблем сучасності. Необхідно уважно стежити за балансом поживних речовин, процесами їхнього перетворення, щоб не зашкодити природному середовищу, не забруднити його й найбільш економно витратити ресурси,

відповідно до планового врожаю. Слід пам'ятати, що родючість ґрунту, як безцінний вичерпний важкопоновлювальний ресурс, потребує систематичного поповнення використаних речовин. Одним з найефективніших ресурсних засобів підтримання родючості ґрунтів на оптимальному рівні є застосування органічних та мінеральних добрив.

Основними чинниками антропогенного впливу на земельні ресурси залишаються сільське господарство, промисловість, енергетика, транспорт та оборонна діяльність.

Сучасні земельні відносини та приватне землекористування, сформовані в ході земельної реформи, зумовлюють необхідність розробки науково-обґрунтованих управлінських рішень щодо раціональної та екологічнобезпечної організації території землеволодінь і землекористувань, удосконалення їх упорядкування та посилення охорони земельних ресурсів, зокрема, ґрунтового покриву.

Зокрема, формування потужних аграрних підприємств у сільському господарстві, які орендують масиви орних земель, що налічують десятки тисяч гектарів, веде до максимального спрощення агроландшафтів. Окремі поля, зайняті зерновими культурами, досягають площі багатьох сотень гектарів, на яких відсутнє належне невиснажливе чергування сільськогосподарських культур у сівозмінах.

Екологічну стійкість земельних ресурсів характеризує ступінь розораності земель. Найбільш нестійкими в екологічному відношенні є ті райони, в яких розорані землі значно переважають над умовно стабільними угіддями. Низькостійкими та найбільш вразливими в екологічному відношенні залишаються території південних районів області, зокрема: Носівського, Варвинського, Бахмацького, Срібнянського, Талалаївського, Прилуцького, Ічнянського.

Проблеми відтворення й підвищення родючості ґрунтів не можна вирішувати ізольовано від проблеми ерозії та зсуву ґрунтів. Разом із природними факторами розвитку ерозійних процесів сприяє висока ступінь розораності території. З огляду на екологічну доцільність необхідно провести оптимізацію структури ґрунтового покриву лукопасовищних угідь. Ці угіддя традиційно приурочені до менш родючих, відносно ріллі, ґрунтів, які мають певні обмеження щодо використання під польові культури, але цілком придатні для використання трав.

Реалізація запропонованих заходів щодо консервації деградованих, малородючих ґрунтів орних земель та трансформації лукопасовищних угідь дозволить отримати в першому наближенні екологічно оптимізовану структуру земельного фонду. Оптимізація співвідношення ріллі, сіножатей і пасовищ має велике значення тому, що це найдешевший спосіб регулювання еколого-економічних взаємозв'язків у природно-антропогенних відносинах.

Законом України «Про охорону земель» визначено основні напрями охорони земель із метою раціонального використання, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення, захисту від шкідливого антропогенного впливу, відтворення й підвищення родючості ґрунтів та продуктивності земель лісового фонду, забезпечення

особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення.

Лісові ресурси

Область лежить у зонах мішаних лісів і лісостепу. Загальна площа земель лісового фонду становить 739,5 тис. га, у тому числі вкритих ліськовою рослинністю – 659,9 тис. га. Лісистість області становить 20,9%, що більше середнього по Україні (15,9%).

За останні 15 років в області сформувалася тенденція до нарощення обсягів заготовленої деревини (таблиця 7), що, на думку експертів лісгосподарської галузі, знаходиться в межах потенціалу даної сфери.

Таблиця 7

Заготівля деревини

	2010	2015	2018	2019	2020
Обсяг заготовленої деревини, тис. м³	1332,7	1746,5	1768,1	1709,8	1585,3
від рубок головного користування	886,6	1042,4	999,5	937,9	966,7
від рубок формування і оздоровлення лісів	444,5	702,8	757,8	757,8	614,0
Інші рубки	1,6	1,3	10,8	14,1	4,6
Площа рубок, тис. га	23,9	25,3	29,2	30,5	26,1

Оцінити відповідність заходів із лісовідновлення та лісорозведення дозволяє аналіз відтворення лісів (таблиця 8). Обсяги відтворення поступово зменшуються.

Таблиця 8

Відтворення лісів, га

	2010	2015	2018	2019	2020
Площа, на якій проведено роботи з відтворення лісів	3419	4755	3694	3398	3058
у т.ч. за формами відтворення:					
лісовідновлення	3020	4540	3582	3318	2976
лісорозведення	399	215	112	80	82

Окрім господарської діяльності, на стан лісів впливають й інші чинники природного та антропогенного характеру, ключову негативну роль серед яких можна віддати лісовим пожежам, хворобам лісу та впливу несприятливих погодних умов. Дослідження показують, що динаміка площі загиблих лісових насаджень (таблиця 9) не виявляють усталеної тенденції, а носить випадковий характер, що ускладнює процеси планування розвитку територій.

Динаміка площі загиблих лісових насаджень в області, га

	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Площа загибелі лісових насаджень	411	336	326	772	857	1024	881	1287	164	783	245	567

Флора, фауна та природно-заповідний фонд

Збереження біологічного різноманіття є одним з пріоритетів у сфері природокористування, екологічної безпеки та охорони природи, невід’ємною складовою збалансованого економічного й соціального розвитку нашого регіону. Географічне положення, орографічні та кліматичні особливості області зумовили формування на її території різноманітної рослинності, яка закономірно змінюється з півночі на південь.

Одним із основних антропогенних чинників, що негативно впливає на структурні елементи екологічної мережі та біорізноманіття Чернігівської області, є значний ступінь господарського освоєння її території. Сучасна структура земельного фонду Чернігівщини свідчить про надзвичайно високе антропогенне навантаження на природні екосистеми, яке призвело до їх зміни та скорочення площ.

До інших видів антропогенної діяльності, що негативно впливають на структурні елементи екологічної мережі, біологічне та ландшафтне різноманіття в Чернігівській області, відноситься забруднення довкілля атмосферними викидами.

Забруднення довкілля призводить до включення забруднюючих речовин до біохімічних ланцюгів рослин і тварин та їх хронічної інтоксикації.

Серед дикої природи області зустрічаються багато видів тварин, занесених до Червоної книги України (третє видання 2009), зокрема ссавці: видра річкова, норка європейська, рись, горностай; птахи: лелека чорний, лунь польовий, лунь степовий, змієїд, орел-карлик, підорлик малий, орлан-білохвіст, журавель сірий, поручайник; риби: стерлядь, марена дніпровська, ялець звичайний, карась звичайний, йорж носар.

Чернігівщину населяє близько 425 видів хребетних тварин, серед яких понад 65 видів ссавців, близько 290 видів птахів, більше 45 видів риби. З них до Червоної книги України занесено 161 вид, до списку міжнародного союзу охорони природи – 29 видів, до Європейського червоного списку – 52 види, до списку видів Бернської конвенції – 390 видів, Боннської конвенції – 30 видів. З 290 видів птахів 194 гніздяться на території області, 50 є осілими, 207 мають статус пролітних, у групу залітних або випадково залітних входить 41, зимуючих – 51.

Основні фактори, що несуть загрозу для рослинності області, – випалювання сухої рослинності у весняно-осінній період, що призводить до виникнення пожеж у лісах; всихання лісових культур; самовільні рубки.

Існує потреба збільшення лісогосподарськими підприємствами площ лісорозведення за рахунок нових прийнятих земель.

Серед основних проблем охорони і використання дикої фауни слід відмітити браконьєрство. Для оптимізації використання об'єктів тваринного світу необхідно посилити роботу лісової охорони, егерської служби з попередження та виявлення фактів браконьєрства, забезпечити надійну охорону тваринного світу.

Станом на 01.01.2021 природно-заповідний фонд Чернігівщини нараховує 674 об'єкти загальною площею 262607,18 га, що становить 7,87 % площі області. Чернігівська область посідає перше місце в Україні по кількості заповідних територій, четверте – по відсотку територій природно-заповідного фонду місцевого значення та 13 – по загальному відсотку заповідання.

Природно-заповідний фонд складають 8 категорій об'єктів: Ічнянський (площею 9665,8 га) та Мезинський (площею 31035,2 га) національні природні парки, частина національного природного парку «Залісся» (площею 1287,5 га), регіональний ландшафтний парк «Міжрічинський» (78753,95 га), регіональний ландшафтний парк «Ніжинський» (6122,6991 га), регіональний ландшафтний парк «Ялівщина» (площею 168,7 га), 456 заказників, 139 пам'яток природи, 19 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, 52 заповідні урочища, дендропарки «Тростянець» загальнодержавного значення та «Прилуцький» місцевого значення, Менський зоопарк загальнодержавного значення.

Природно-заповідний фонд характеризується значною кількістю об'єктів невеликої площі (більше половини об'єктів мають площу до 100 га), переважна більшість з яких гідрологічні (таблиця 10).

Таблиця 10

Динаміка структури природно-заповідного фонду Чернігівської області

Категорія територій та об'єктів ПЗФ	на 01.01.2020 р.		На 01.01.2021 р.	
	Кількість, од.	Площа, га	Кількість, од.	Площа, га
Природні заповідники	–	–	–	–
Біосферні заповідники	–	–	–	–
Національні природні парки*	2*	41988,5*	2*	41998,5
Регіональні ландшафтні парки	3	85045,35	3	85045,35
Заказники загальнодержавного значення	12	10421,68	12	10421,7
Заказники місцевого значення	441	105543,64	444	105726,50
Пам'ятки природи загальнодержавного значення	7	297	7	297
Пам'ятки природи місцевого значення	130	571,31	132	571,39
Заповідні урочища	52	17958,26	52	17958,26
Ботанічні сади місцевого значення	–	–	-	-
Дендрологічні парки загальнодержавного значення	1	204,7	1	204,7
Дендрологічні парки місцевого значення	1	11,9	1	11,9
Зоологічні парки загальнодержавного значення	1	9	1	9
Зоологічні парки місцевого значення	–	–	-	-

Категорія територій та об'єктів ПЗФ	на 01.01.2020 р.		На 01.01.2021 р.	
	Кількість, од.	Площа, га	Кількість, од.	Площа, га
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення	1	40	1	40
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення	18	332,9	18	332,9
РАЗОМ:	669	262424,26	674	262607,18
в тому числі:				
загальнодержавного значення	24	52960,88	24	52960,9
місцевого значення	645	209463,36	650	209646,30
% фактичної площі ПЗФ від площі адміністративно-територіальної одиниці	7,87		7,87	

* НПП «Залісся» враховується, як об'єкт ПЗФ Київської області, площа території НПП «Залісся», що розташована на території Чернігівської області, додана до площі національних природних парків

В останні роки спостерігається тенденція до зростання площ природно-заповідного фонду Чернігівської області (рис. 6).

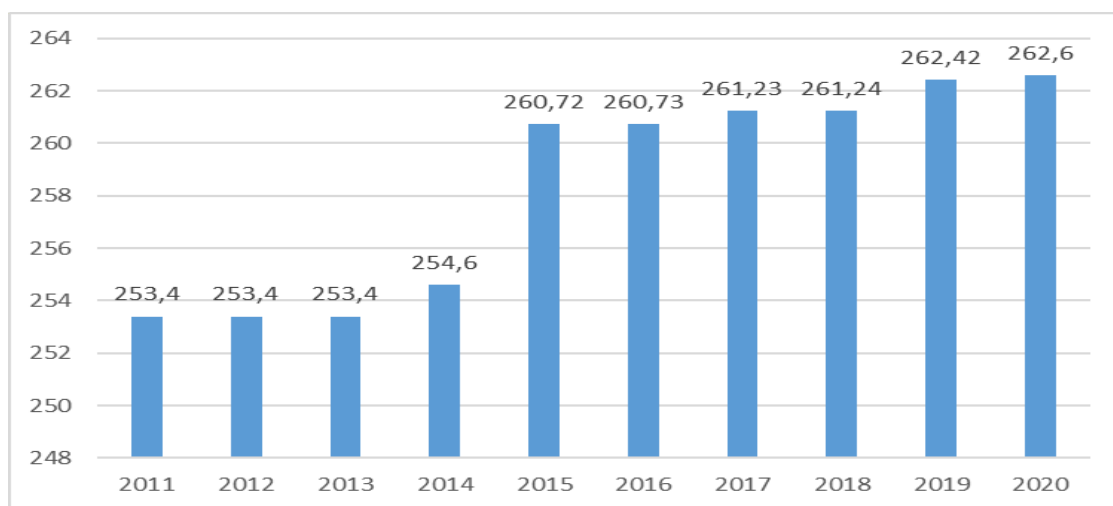

Рис. 6 . Динаміка площі ПЗФ Чернігівської області, тис. га

На збереження об'єктів природно-заповідного фонду значною мірою впливає наявність проектів землеустрою з організації та встановлення їх меж. Однією з головних причин, що значно стримує виконання зазначених робіт, є недостатня кількість коштів у місцевих бюджетах при значній кількості об'єктів. Постійно ведуться роботи з визначення територій, перспективних для подальшого заповідання.

З метою оцінки складу та перспектив розвитку природно-заповідного фонду, стану територій та об'єктів, що входять до нього, організації їх охорони й ефективного використання, планування наукових досліджень, а також забезпечення державних органів, заінтересованих підприємств, установ та організацій відповідною інформацією, необхідною для вирішення питань соціально-економічного розвитку, розміщення продуктивних сил та в інших

цілях, передбачених законодавством України, науковцями виготовлено державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду області.

В області постійно ведуться роботи по виявленню цінних природних комплексів та ландшафтів з метою їх подальшого заповідання та збільшення питомої ваги територій ПЗФ.

На перспективу розвитку природно-заповідного фонду області проводяться роботи зі створення ще 3 нових об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення:

- на території Сосницької територіальної громади Корюківського району – ландшафтний заказник «Потаманський» площею 47,7 га;
- на території Тупичівської громади Чернігівського району – гідрологічну пам'ятку природи «Болото Тупичівське» площею 35,0 га;
- на території Сухополов'янської громади Прилуцького району ландшафтний заказник «Берізки» площею 6,5 га.

Регіональна екомережа

Екомережа – це єдина територіальна система, яка утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біорізноманіття, місць оселення та виростання цінних видів тваринного й рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і, відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України, підлягають охороні.

Основним нормативно-правовим актом, який регулює процес формування Національної екомережі України є Закон України «Про екологічну мережу України». З формуванням, управлінням, збереженням та моніторингом екомережі тісно пов'язані Закони України «Про природно-заповідний фонд України», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про основи містобудування», «Про охорону земель», «Про землеустрій», «Про місцеве самоврядування в Україні»; Водний, Лісовий та Земельний кодекси України та інші нормативно-правові акти.

Головна мета створення екомережі – загальне покращення стану довкілля, а також умов життя людини та посилення здатності живої природи до самовідновлення. Конвенція Загальноєвропейської мережі передбачає створення єдиної цілісної у функціональному аспекті й неперервної системи природних територій, важливих у міжнародному відношенні, яка б забезпечила стабільне існування біосфери та функціонування природних систем задоволення життєдіяльності людини.

Концепція екомережі є інтегральною в організації збереження біологічного і ландшафтного різноманіття. Вона поєднує в собі всі системи охорони природи, пов'язує природоохоронну діяльність із різними секторами економіки (аграрним, транспортним, лісовим, туристичним тощо) і є основним елементом стратегії збалансованого розвитку.

Регіональна схема екологічної мережі Чернігівської області затверджена

рішенням Чернігівської обласної ради від 23.02.2017.

До складу екомережі області входять землі водного фонду, водно-болотні угіддя, водоохоронні зони річок та озер; землі лісового фонду; полезахисні лісові смуги; землі оздоровчого призначення з їх природними ресурсами, землі рекреаційного призначення; ряд природних територій, в межах яких є природні об'єкти, що мають особливу природну цінність; ділянки, на яких зростають природні рослинні угруповання, занесені до Зеленої книги України; території, які є місцями перебування чи зростання видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України; частково землі сільськогосподарського призначення (пасовища, луки, сіножаті); та радіоактивно забруднені землі як природні регіони з окремим статусом.

У складі розробленої регіональної екомережі Чернігівщини та відповідної її схеми виділяються такі основні елементи: 19 ключових територій (з них: 6 – національного значення, 10 – регіонального, 3 – локального), 29 сполучних територій (з них: 3 – національного значення, 19 – регіонального, 7 – локального).

На зазначених територіях повинно забезпечуватись проведення спеціальних заходів, спрямованих на запобігання знищенню чи пошкодженню природних ландшафтів, рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України; збереження видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України; регіонально рідкісних видів, поліпшення середовища їх існування, створення належних умов для розмноження у природних умовах та для розселення.

Формування української частини Смарагдової мережі Європи

Смарагдова мережа Європи – ряд територій особливого природоохоронного значення, які визначають і зберігають біологічне різноманіття країн Євросоюзу, Східної Європи і деяких африканських держав. Створена рішенням Бернської конвенції 1979 року і підтримується державами – членами Ради Європи. Смарагдова мережа України – українська частина Смарагдової мережі Європи, розробляється з 2009 року.

Мета цього масштабного проекту – виділити і взяти під охорону місця проживання рідкісних видів тваринного й рослинного світу. При оцінці території для включення до Смарагдової мережі Європи враховується: чи мешкають тут види рослин і тварин, що знаходяться під загрозою зникнення, чи представляє вона собою важливий пункт зупинки на шляхах міграції тварин чи птахів, чи відрізняється високим рівнем біорізноманіття, чи зустрічається тут унікальне місцепроживання.

У всьому світі продовжується скорочення біологічного розмаїття. Фрагментація місць існування, забруднення, надмірна експлуатація територій і створення штучних ландшафтів збільшують швидкість втрати біотопів. Допомогти у збереженні природного середовища проживання та зростання видів на фрагментованих природних територіях і в антропогенних ландшафтах можуть екологічні мережі. Цей підхід до збереження біорізноманіття заснований на екологічних принципах і в той же час допускає деяке

господарське використання ландшафту. Екологічні мережі складаються з трьох компонентів: «ключові території» (забезпечують умови для збереження важливих екосистем, середовищ існування й популяцій видів); «коридори» (для взаємозв'язку між ключовими територіями) і «буферні зони» (для захисту екологічної мережі від несприятливих зовнішніх впливів).

Смарагдова мережа в Україні потребує суттєвого доопрацювання на основі наукових даних. Серед природно-заповідних об'єктів Чернігівської області до потенційних Смарагдових об'єктів України віднесені: Деснянський біосферний резерват, Ічнянський та Мезинський національні природні парки, регіональний ландшафтний парк «Міжріччинський», загальнодержавні заказники: загальнозоологічний «Каморетський», гідрологічний «Дорогинський», ландшафтний «Замглай» та ботанічний «Брецький».

Провідною організацією, яка відповідає за розбудову даної мережі, є Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України.

Біосферні резервати та Всесвітня природна спадщина

Біосферні резервати – це місця, де поєднується природа та культура.

Починаючи з 1970-х років, ЮНЕСКО по всьому світу надає статус біосферних резерватів. Після присвоєння статусу ці території зобов'язані слугувати навчальними майданчиками та зразками для наслідування для сталого розвитку, розробляючи місцеві рішення для глобальних проблем.

Біосферні резервати України мають особливе значення для формування на регіональному рівні нового уявлення про взаємозв'язок між вирішенням проблем збереження навколишнього середовища і сталого розвитку, оптимізації різноманіття біологічних видів і ландшафтних екосистем на основі їх захищеності «екологічними коридорами».

У травні 2009 року в Республіці Корея (острів Жежу) на 21-ій сесії Міжнародної координаційної ради з програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера» була затверджена заявка України щодо надання статусу Деснянському біосферному резервату (Чернігівська та Сумська область) із включенням його до Світової мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО.

Загальна площа Деснянського біосферного резервату, в межах Новгород-Сіверського району Чернігівської області, становить близько 10 тис. га і відноситься, за виключенням існуючих на цій території природно-заповідних об'єктів, до транзитної зони резервату.

Гідроекологічне значення цієї транзитної території полягає в тому, що Десна є незарегульованою й найбільшою лівою притокою Дніпра. На даній території відрізка Десни знаходиться значна кількість заплавних озер, які відіграють певну роль у збереженні гідробіорізноманіття та функціонуванні гідрофільних фітокомплексів.

Слід відзначити характерну для Десни рису, таку, як високий рівень весняної повені, через що щорічно затоплюється майже вся заплава річки, а це сприяє формуванню значного біорізноманіття на цій території. Характерними рисами цієї території є наявність натуральних ландшафтів місць знаходжень популяцій окремих раритетних видів флори й фауни, територій для ренатуралізації.

З метою посилення цілісності охорони заплавних комплексів р. Десна в 2019 році на території Новгород-Сіверського району, у приграничній зоні з національним природним парком «Деснянсько-Старогутський», що на Сумщині створено ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Мурав'ївський» площею 1095,6832 га, який став ядром Деснянського біосферного резервату на території Чернігівської області.

В області відсутні об'єкти, віднесені до Всесвітньої природної спадщини.

Водно-болотні угіддя міжнародного значення

Водно-болотні угіддя України охороняються Рамсарською конвенцією. Відповідно до якої, під водно-болотними угіддями розуміють «райони маршів, боліт, драговин, торфовищ чи водойм – природних або штучних, постійних або тимчасових, стоячих або проточних, прісних, солонуватих або солоних, включаючи морські акваторії, глибина яких під час відпливу не перевищує 6 метрів», які головним чином є середовищем існування водоплавних птахів.

Багаті й різноманітні водно-болотні угіддя Чернігівщини. Постановою Ради Міністрів УРСР № 143 від 26.03.1979 в області було визначено 156 болотних комплексів загальною площею 45 тис. га, які потребують збереження та охорони.

На сьогодні більшість цінних водно-болотних угідь входить до складу природно-заповідного фонду. Переважна більшість гідрологічних заказників та пам'яток природи (266 заказників та 31 пам'ятка природи) в Чернігівській області створена з метою збереження унікальних та типових водно-болотних масивів. Їх площа, понад 59 тис. га, складає близько 22 % від загальної площі природно-заповідного фонду області.

Відходи

Серед низки екологічних проблем, які мають місце в області, особливо гостро стоїть проблема поводження з відходами, які є одним із найбільших забруднювачів навколишнього середовища та негативно впливають на всі його компоненти. Ситуація ускладнюється й тим, що зберігається значний розрив між обсягами накопичених відходів і обсягами їх знешкодження та використання.

Враховуючи природні та економічні фактори, основну складову в загальній масі відходів, що утворюються в регіоні, займають тверді побутові відходи та виробничі відходи IV класу небезпеки, які в основному видаляються на полігони, сміттєзвалища, накопичувачі тощо.

Напрямки поводження з відходами розподілено наступним чином:

– на полігонах та сміттєзвалищах видаляється за рік близько 260 тис. т відходів (за даними статзвітності);

– на підприємствах утворюється близько 0,5 тис. т промислових токсичних відходів I-III класів небезпеки, з них – частина утилізується на існуючих установках, інші – передаються для знешкодження на відповідних потужностях за межі області, незначна кількість розміщується на власних об'єктах видалення (підрозділи ПАТ «Укрнафта»).

Значний негативний вплив на об'єкти довкілля області здійснюють:

промислові токсичні відходи, відходи, які утворилися в результаті реформування аграрного сектору економіки – непридатні та заборонені до використання хімічні засоби захисту рослин, накопичені обсяги золи КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова» та тверді побутові відходи. Знижують рівень екологічної безпеки, насамперед, не значні обсяги відходів, що накопичені, а стан тих місць, де вони зберігаються.

Серед різних видів відходів, які утворюються в процесі господарської діяльності, найбільшу небезпеку для довкілля і здоров'я населення становлять токсичні промислові відходи, що мають у своєму складі фізіологічно активні речовини, які викликають токсичний ефект. Токсичність – міра несумісництва речовини з життям, обернено пропорційна смертельній дозі чи концентрації. Небезпечні хімічні речовини за рахунок наявності небезпечних складників можуть викликати отруєння організму людини та забруднення навколишнього природного середовища. Сам по собі ефект небезпечної дії речовини є наслідком взаємодії між хімічними, фізико-хімічними властивостями та медико-біологічним станом організму на момент контакту з речовиною.

Динаміка утворення відходів представлена в таблиці 11.

Таблиця 11

Утворення та поводження з відходами I-IV класів небезпеки на території Чернігівської області

тис. тонн

Показник	2015	2017	2018	2019	2020
Утворено відходів, усього:	867,3	732,7	717,4	695,9	498,4
у т.ч. від економічної діяльності	557,6	541,6	523,7	488,2	325,2
Зібрано, отримано зі сторони	486,6	514,6	520,0	520,5	555,5
Утилізовано	133,5	130,6	109,8	69,1	73,1
Спалено	11,2	11,7	14,0	14,6	16,5
Передано для утилізації	78,9	66,9	57,2	91,6	24,4
Передано для видалення	196,7	200,0	212,0	204,1	203,8
Видалено в спеціальні місця чи об'єкти	376,2	289,1	291,4	290,0	259,6
Накопичено протягом експлуатації в місцях видалення відходів на кінець року	10445,9	11234,3	11672,1	12048,6	9114,4
у розрахунок на 1 км ² , тонн	327,5	352,1	365,9	377,7	285,7

Інформація щодо обсягів утворення та накопичення небезпечних відходів I-IV класів небезпеки станом на 01.01.2021 представлена в таблиці 12.

Обсяги накопичення та утворення відходів на території Чернігівської області (станом на 01.01.2021 р.)

ТИС. ТОНН

Показник	2015	2017	2018	2019	2020
відходи I класу небезпеки утворено	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
накопичено*	-	-	-	-	-
відходи II класу небезпеки утворено	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
накопичено*	-	-	-	-	-
відходи III класу небезпеки утворено	0,3	0,3	0,4	0,3	0,1
накопичено*	0,4	1,4	1,6	1,8	-
Відходи IV класу небезпеки утворено	866,6	732,0	716,6	695,2	497,3
накопичено*	10445,5	11232,9	11670,5	12046,8	9114,4
Усього утворено	867,3	732,7	717,4	695,9	498,4
накопичено*	10445,5	11232,9	11670,5	12046,8	9114,4

*накопичення протягом експлуатації в місяцх видалення відходів на кінець року

Тверді побутові відходи (далі ТПВ), що утворюються в регіоні, складаються на полігонах та сміттєзвалищах. Станом на 01.01.2021 в обласний реєстр місць видалення відходів внесено 9 полігонів та 491 сміттєзвалище. Вказані об'єкти займають площу 586,3046 га.

Слід зазначити, що система обліку твердих побутових відходів не відтворює реальної картини щодо фактичної кількості утворення відходів. Метрологічний облік відходів (зважування) забезпечується лише в м. Ніжин. Облік відходів, які потрапляють на інші полігони ТПВ, проводиться візуально лише в одиницях об'єму, що в перерахунку на одиниці маси не відтворює реальну картину обсягів відходів, які розміщуються на об'єктах. На багатьох сміттєзвалищах сільських територіальних громад облік взагалі не ведеться. Тому наявні дані щодо обліку відходів на полігонах ТПВ та сміттєзвалищах мають індикативний характер і не відтворюють реальну картину утворення та накопичення відходів.

Таблиця 13

Інформація про стан полігонів та звалищ твердих побутових відходів, які внесені до обласного реєстру місць видалення відходів

Назва міста, району*	Кількість полігонів та звалищ	Площа, зайнята полігонами та звалищами, га
м. Ніжин	1	15,0
м. Прилуки	1	12,5656
м. Чернігів	1	23,8042
м. Н-Сіверський	1	5,0
Бахмацький	14	22,62
Бобровицький	26	38,2
Борзнянський	38	45,25

Назва міста, району*	Кількість полігонів та звалищ	Площа, зайнята полігонами та звалищами, га
Варвинський	11	3,57
Городнянський	61	68,12
Ічнянський	38	45,74
Козелецький	3	21,1454
Коропський	27	24,345
Корюківський	22	30,0
Куликівський	5	5,2
Менський	4	13,6081
Ніжинський	12	10,85
Новгород - Сіверський	26	23,51
Носівський	11	11,52
Прилуцький	26	21,0
Ріпкинський	30	41,2
Семенівський	13	15,2
Сновський	35	20,08
Сосницький	22	17,8
Срібнянський	3	3,4783
Талалаївський	13	10,098
Чернігівський	56	37,4
Разом:	500	586,3046

* Назви районів області, які були дійсні у 2020 році.

В області практично вирішена проблема поводження з промисловими відходами I-III класів небезпеки. Вжиття організаційних та адміністративних заходів дало змогу виключити їх розміщення в навколишньому природному середовищі – частина утилізується на існуючих установках, інші – передаються для знешкодження на відповідних потужностях за межі області.

Загрозу забруднення природних об'єктів небезпечними речовинами, у першу чергу підземних водоносних горизонтів та поверхневих водойм, продовжують створювати накопичені непридатні й заборонені до використання хімічні засоби захисту рослин (далі – ХЗЗР).

Відповідно до уточненої інвентаризації місць накопичення ХЗЗР, станом на 01.01.2021 на території області обліковується 266,3 т непридатних до використання ХЗЗР, а саме: в Бахмацькому, Борзнянському, Варвинському, Ічнянському, Носівському, Прилуцькому, Ріпкинському, Семенівському, Сновському, Сосницькому, Срібнянському, Чернігівському районах та м. Прилуки. Стан складських приміщень є незадовільним, що створює загрозу забруднення ґрунтів і підземних водоносних горизонтів та виникнення надзвичайних ситуацій.

На сьогодні з усіх існуючих методів знешкодження непридатних пестицидів найбільш екологічно ефективним є спалювання в спеціальних високотемпературних печах, обладнаних сучасними системами очищення димового газу та контролю за викидами й небезпечними рештками.

На кінець 2020 року в області налічувалося 10 районів, чистих від хімікатів: Бобровицький, Городнянський, Козелецький, Коропський,

Корюківський, Куликівський, Менський, Ніжинський, Новгород-Сіверський та Талалаївський.

Проблеми у сфері поводження з твердими побутовими відходами на території області дійсно досягли свого найвищого рівня загострення. Стан місць видалення твердих побутових відходів становить реальну небезпеку для довкілля та населення, що проживає на прилеглих територіях. На більшості їх відсутні спеціальні природоохоронні споруди та системи екологічного моніторингу, не визначені технологічні карти, накопичення сміття проводиться безсистемно, ущільнення та присипка ґрунтом здійснюється не своєчасно або взагалі не проводиться, не ведеться облік відходів, не відновлюється або відсутнє обвалування, прилегла територія засмічена відходами.

Недостатня кількість та технічний стан спеціалізованої техніки взагалі ставить під загрозу процес сміттєвидалення в більшості районних центрів. На територіях сільських рад відсутні спеціалізовані підприємства у сфері поводження з побутовими відходами, самі відходи складуються у природних рельєфних утвореннях. Існуюча система санітарного очищення населених пунктів недосконала, її фрагментарність, роз'єднаність та різномірність не забезпечує достатнього контролю за санітарним станом територій та операціями поводження з побутовими відходами.

Через відсутність на Чернігівщині сміттєпереробних та сортувальних комплексів, на полігони та сміттєзвалища потрапляє значна частина відходів, які мають ресурсну цінність і підлягають переробці та утилізації. Основну масу відходів як вторинної сировини складають тара (упаковка) від продуктів харчування та продукції споживання населенням.

В області існує нагальна проблема з впровадження інноваційних технологій у сфері охорони навколишнього природного середовища, зокрема для вирішення проблем поводження з твердими побутовими відходами.

Питання будівництва сміттєпереробних комплексів (хоча б для економічно розвинутих територій) є досить актуальним для регіону, і його вирішення в певній мірі дало б вагомий поштовх для зменшення навантаження на довкілля та підвищення економічного потенціалу відповідних територій.

Станом на 01.01.2021 на Чернігівщині частково впроваджено систему роздільного збирання твердих побутових відходів для подальшої переробки корисних компонентів у наступних населених пунктах: у містах Борзна, Бобровиця, Корюківка, Мена, Семенівка, Носівка, Ніжин, Прилуки, Сновськ, селища міського типу Варва, Талалаївка, Куликівка, Козелець, Ладан, Лосинівка, Ріпки, а також у низці населених пунктів Бобровицького, Менського, Ічнянського, Чернігівського, Козелецького, Прилуцького, Ніжинського районів. Стовідсотково налагоджені роботи з роздільного збору ресурсоцінних компонентів у селищах міського типу Сосниця, Гончарівське (Чернігівський район), Холми (Корюківський район) та в селах Глиненка, Сибіріж (Ріпкинський район), Бобрик, Вертіївка, Яблуневе (Ніжинський район).

Залучення інвестиційних коштів для будівництва сміттєпереробного заводу є вирішальним питанням по впровадженню, затвердженої у складі Схеми, оптимальної моделі поводження з твердими побутовими відходами у

Чернігові.

Здоров'я населення

Посилення забруднення довкілля призводить до зростання захворюваності з цілого ряду хвороб.

За показниками скидання забруднених вод, викидів шкідливих речовин в атмосферу, утворення відходів Чернігівська область відноситься до регіонів із середнім рівнем негативного впливу на стан здоров'я населення.

Близько половини всіх уперше зареєстрованих випадків захворювань припадає на хвороби органів дихання. В області зафіксовані одні з найвищих по країні показники захворюваності дітей на хвороби органів дихання. Такий розподіл захворювань за кількістю випадків свідчить про особливе значення стану повітряного середовища для здоров'я населення. До хвороб, частота випадків яких напряму залежать від рівня забруднення навколишнього природного середовища, слід віднести новоутворення та уроджені аномалії. Їх доля постійно зростає, що також є свідченням посилення ризиків для здоров'я населення міста і області.

Таблиця 14

Кількість померлих за основними причинами у Чернігівській області, осіб

	2005	2010	2015	2019	2020
Від усіх причин	25405	21644	19957	18584	19519
<i>на 100 тис. наявного населення</i>	2156,4	1960,5	1900,1	1861,2	1983,6
у тому числі від:					
- деяких інфекційних та паразитарних хвороб	382	291	231	203	161
<i>- % від загальної кількості</i>	1,5	1,3	1,2	1,1	0,8
<i>на 100 тис. наявного населення</i>	32,4	26,4	22,0	20,3	16,4
- новоутворень	2390	2083	2121	2037	2002
<i>- % від загальної кількості</i>	9,4	9,6	10,6	11,0	10,3
<i>на 100 тис. наявного населення</i>	202,9	188,7	201,9	204,0	203,5
- хвороб системи кровообігу	17525	16058	14780	13688	14028
<i>% від загальної кількості</i>	69,0	74,2	74,1	73,7	71,9
<i>на 100 тис. наявного населення</i>	1487,6	1454,6	1407,2	1370,8	1425,6
- хвороб органів дихання	1081	663	515	442	469
<i>- % від загальної кількості</i>	5,9	6,7	7,1	7,4	7,3
<i>на 100 тис. наявного населення</i>	91,8	60,1	49,0	44,3	47,7
- хвороб органів травлення	643	497	572	590	591
<i>- % від загальної кількості</i>	2,5	2,3	2,9	3,2	3,0
<i>на 100 тис. наявного населення</i>	54,6	45,0	54,5	59,1	60,1
- зовнішніх причин	2285	1375	1136	959	993
<i>- % від загальної кількості</i>	9,0	6,4	5,7	5,2	5,1
<i>на 100 тис. наявного населення</i>	194,0	124,6	108,2	96,0	100,9

Що стосується причин смертності, то основна частка приходить на хвороби системи кровообігу (71,9%) та новоутворення (10,3%).

Загалом можна відзначити, що стан здоров'я населення території виявляє доволі тривожні тенденції і вимагає постійного моніторингу.

В області відбувається процес депопуляції населення. Тренд смертності населення області залишається вкрай неблагополучним, що є найголовнішою складовою природного скорочення населення області. За даними 2020 р. Чернігівщина (рис.7) демонструє значно гірші характеристики, ніж в країні загалом.

Насторожує той факт, що за як за коефіцієнтом народжуваності, так і смертності регіональні характеристики виявляються одними з найгірших в Україні (народжуваність по області – 6,0 проміле проти 7,8 по Україні, смертність – 15,9 і 19,8 проміле відповідно).

Для сільської ж місцевості цей розрив стає ще разючішим: народжуваність 5,8 проти 8,5 проміле по Україні, смертність – 26,1 проти 18,1 проміле відповідно.

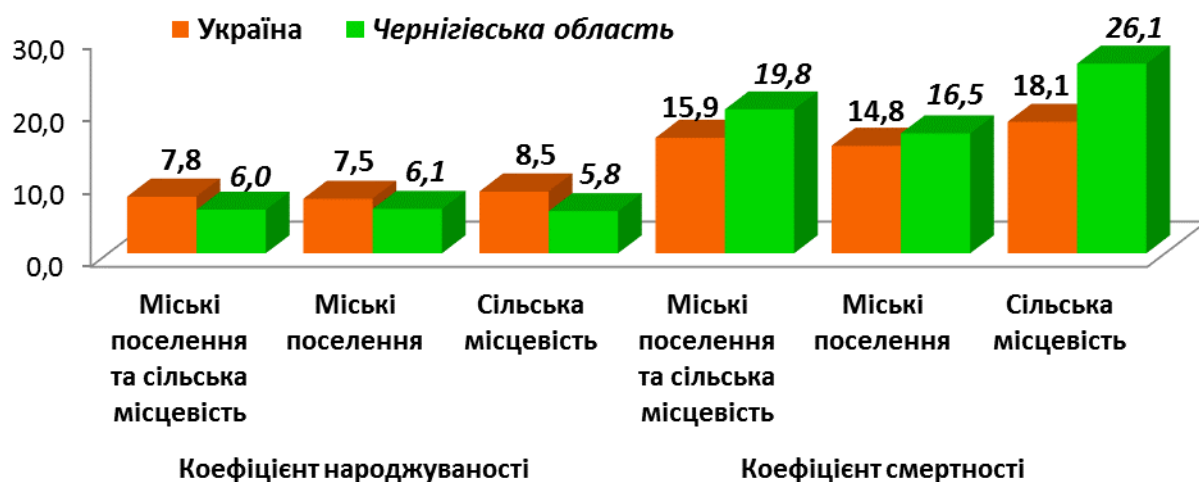

Рис. 7. Народжуваність та смертність населення України та Чернігівської області у 2020 р., проміле

Загалом можна відзначити, що стан здоров'я населення області виявляє доволі тривожні тенденції і вимагає постійного моніторингу, а напрями Програми повинні орієнтуватись на зниження ризиків для здоров'я населення внаслідок реалізації запропонованих заходів.

У випадку відмови від прийняття Програми буде припинено поступальний рух у напрямку сталого розвитку та підвищення рівня умов життєдіяльності та здоров'я населення.

З огляду на це, нульовий варіант – відсутність затвердженої Програми економічного і соціального розвитку Чернігівської області на 2022 рік є завідомо неприйнятним.

3. Характеристика стану довкілля, умов життєдіяльності населення та стану його здоров'я на територіях, які ймовірно зазнають впливу (за адміністративними даними, статистичною інформацією та результатами досліджень

Програма економічного і соціального розвитку області на 2022 рік визначає пріоритетні напрями економічного і соціального розвитку, враховує екологічні завдання місцевого рівня в інтересах ефективного, стабільного соціально-економічного розвитку регіону та підвищення якості життя населення.

Напрями Програми заплановано впроваджувати виконанням переліку завдань і заходів, які покликані привести область до стратегічного бачення.

Вплив на навколишнє природне середовище, у тому числі на здоров'я населення, при впровадженні заходів, може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Реалізація заходів Програми при існуючому стані дозволяє покращити соціально-економічні умови життя і діяльності області.

За інформацією МОЗ, найбільш несприятливому впливу шкідливих факторів підлягає населення, яке мешкає в межах санітарно-захисних смуг промислових підприємств, що є порушенням вимог «Державних санітарних правил планування та забудови населених місць»: у міських поселеннях 3,4 % проб атмосферного повітря містять забруднюючі речовини у концентраціях, що перевищують гранично допустимі, у сільських поселеннях – 1,3%. Тому заходи Програми, які реалізуються на територіях міських поселень, мають розглядатися як зони підвищеної уваги.

За даними Держгеонадр України, забруднення ґрунтових вод на більшій частині території Чернігівської області відбувається, головним чином, стоками тваринницьких комплексів, мінеральними добривами, продуктами сільгоспхімії. Значний негативний вплив на стан ґрунтових вод чинить забруднення свинцем, марганцем, нафтопродуктами. Забруднення міжпластових підземних вод носить локальний характер, залежить від техногенного навантаження на геологічне середовище та захищеності підземних вод. Ділянки забруднення міжпластових підземних вод знаходяться, переважно, у зоні впливу поверхневого комплексу утилізації дренажних вод, невпорядкованих складів зберігання промислових відходів, мінеральних добрив, отрутохімкатів та непридатних хімічних засобів захисту рослин (ХЗЗР), тваринницьких комплексів, сільгоспвиробників та інших локальних об'єктів, що впливають на стан підземних вод. З огляду на це, заходи Програми, які реалізуються у сфері АПК та орієнтовані на її прискорений інноваційний розвиток, мають розглядатися як зони підвищеної уваги.

Концепція об'єктів захоронення відходів у місцях локалізації виробництва та населення, превалююче забруднення довкілля основними суб'єктами ЖКГ, значний вплив транспортної інфраструктури на комфортність умов проживання населення зумовлюють розглядати всі заходи Програми, спрямовані на модернізацію соціальної та виробничої інфраструктури області, як зони підвищеної уваги.

Оскільки в Програмі передбачені заходи, спрямовані на забезпечення комфортних та безпечних умов для життя населення області, то її реалізація з

високою ймовірністю має зменшити негативний вплив на довкілля і здоров'я населення, від чого можна очікувати позитивні результати на всій території Чернігівської області.

Область має цінні природні комплекси та ландшафти, об'єкти природно-заповідного фонду, підтримання та збереження яких є передумовою гармонійного розвитку території та забезпечення здоров'я населення області.

Концентрація об'єктів захоронення відходів у місцях локалізації виробництва та населення, створює дисбаланс у антропогенному навантаженні на території області. До Програми включені заходи щодо підвищення ефективності управління відходами, реалізація яких дозволить позбутись асиметричності та екологічного тиску на основні місця їх зберігання і накопичення.

Заходи Програми, орієнтовані на формування екологічної культури та свідомості населення, дозволять підтримувати і поліпшити стан довкілля та умови життєдіяльності населення Чернігівського регіону.

На основі оцінок, можна зробити такі висновки щодо ймовірних наслідків для довкілля від реалізації Програми:

атмосферне повітря - можливий негативний вплив, а саме: збільшення кількості одиниць транспорту внаслідок розвитку туристичної та транспортної інфраструктури, а також проведення ремонтних робіт автомобільних доріг призведе до збільшення кількості викидів у атмосферу від пересувних джерел, це ймовірно може призвести до погіршення якості повітря; можливі позитивні наслідки: поліпшення якості атмосферного повітря; запровадження сучасної регіональної системи державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря; зменшення рівня забруднення атмосферного повітря; впровадження у виробництво нових сучасних технологій та технічне переоснащення виробництва; обґрунтоване скорочення споживання традиційних видів паливно-енергетичних ресурсів, у першу чергу імпортованого природного газу;

водні ресурси - позитивні наслідки: покращення стану водних ресурсів області: зменшення обсягів скидів у водойми області шляхом реконструкції та будівництва очисних споруд; реалізація проектів по відновленню і підтриманню сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану річок;

відходи - позитивні наслідки за рахунок будівництва (реконструкції) полігонів твердих побутових відходів; забезпечення екологічної безпеки у сфері поводження з відходами: очищення території області від непридатних та заборонених до використання пестицидів і агрохімікатів та тари від них (відходів пестицидів); впровадження сталої системи управління відходами; забезпечення екологічно безпечного збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, видалення, знешкодження і захоронення відходів;

земельні ресурси - внаслідок реалізації Програми не передбачається змін у топографії або в характеристиках рельєфу, поява таких загроз, як землетруси, зсуви, селеві потоки, провали землі та інші подібні загрози; позитивні наслідки: внесення відомостей до Державного земельного кадастру про земельні ділянки державної та комунальної власності підприємств, установ та організацій, які мають в користуванні земельні ділянки, але відомості про які не внесені до

Державного земельного кадастру; забезпечення ефективності використання земельних ресурсів; підвищення цінності земельних ресурсів;

біорізноманіття - наслідки позитивні: розвиток природно-заповідного фонду та збереження біологічного, ландшафтної різноманіття: оголошення нових та розширення меж існуючих територій та об'єктів земель природнозаповідного фонду до площі області; встановлення меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду; охорона і раціональне використання природних рослинних ресурсів;

населення та інфраструктура – наслідки позитивні: поліпшення санітарно-епідеміологічної та санітарно-епізоотичної ситуації; поліпшення сфери охорони здоров'я, освіти, фізичної культури; поточний ремонт вулиць та тротуарів, ремонт мереж водопроводу та зливової каналізації; негативний вплив на стан здоров'я чи захворюваність населення не очікується.

При впровадженні заходів Програми, у порівнянні із існуючим станом, очікується позитивний вплив на навколишнє природне середовище, у тому числі на здоров'я населення.

4. Екологічні проблеми, у тому числі ризики впливу на здоров'я населення, які стосуються програми, зокрема щодо територій з природоохоронним статусом

Прямо пов'язати ті чи інші наслідки для здоров'я населення з впливом конкретних заходів з реалізації Програми досить складно (так само, як і навпаки, довести відсутність такого зв'язку), оскільки вплив на здоров'я часто неспецифічний і носить опосередкований характер, має пролонгований прояв, характеризується наявністю часового лагу між моментом виникнення та проявом наслідків. Можуть спостерігатися кумулятивні ефекти, пов'язані з декількома видами господарської діяльності. Так, наприклад, захворювання дихальної системи можуть бути наслідками впливу як об'єктів житлово-комунального господарства, так і транспорту.

Основними проблемами Чернігівської області в екологічній сфері є:

1. Накопичення заборонених і непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин (ХЗЗР). Після проведення уточненої інвентаризації місць накопичення ХЗЗР виявлено 266,3 т таких пестицидів у Бахмацькому, Борзнянському, Варвинському, Ічнянському, Носівському, Прилуцькому, Ріпкинському, Семенівському, Срібнянському, Сосницькому, Сновському, Чернігівському районах та м. Прилуки. На сьогодні стан наявних місць зберігання ХЗЗР є незадовільним, що створює загрозу забруднення ґрунтів і підземних водоносних горизонтів та виникнення надзвичайної ситуації. Вирішення цієї проблеми неможливе виключно на регіональному рівні та потребує загальнодержавного втручання.

2. Проблеми природно-заповідного фонду. Більшість меж територій та об'єктів ПЗФ не винесені в натуру. Відсутня земельно-кадастрова документація на переважну більшість об'єктів ПЗФ. У державній статистичній звітності з кількісного обліку земель землі, яким надано статус об'єктів ПЗФ без

вилучення їх у землекористувачів, окремо не обліковуються. Землі існуючих об'єктів ПЗФ не переведені до категорії природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення.

3. Забруднення атмосферного повітря викидами забруднюючих речовин від промислових підприємств та пересувних джерел. Найбільшим забруднювачем атмосферного повітря в області залишається КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ «Фірма ТехНова». Суттєвою проблемою для області також є забруднення атмосферного повітря пересувними джерелами, в першу чергу автотранспортом.

4. Забруднення водних об'єктів скидами забруднюючих речовин із зворотними водами промислових підприємств, підприємств житлово-комунального господарства. Сучасний стан поверхневих водойм області характеризується антропогенним тиском суб'єктів господарювання. Значна частина недостатньо очищених стоків щорічно потрапляє у водні об'єкти та завдає їм незворотної шкоди. Найбільшими забруднювачами поверхневих водних об'єктів залишаються підприємства комунального господарства. Серед причин незадовільної роботи каналізаційних очисних споруд – їх перевантаженість або недовантаженість, зношеність обладнання та відсутність коштів на проведення поточних ремонтних робіт чи реконструкції в цілому. Існуючі технологічні регламенти роботи очисних споруд наразі не можуть забезпечити ефективну очистку зворотних вод, і, як наслідок, фіксується скид недостатньо очищених стічних вод до поверхневих водних об'єктів із перевищенням гранично допустимих показників вмісту фосфатів.

5. Забруднення підземних водоносних горизонтів. Результати моніторингу забруднення підземних вод у районі ставків-накопичувачів рідких токсичних промислових відходів та сміттєзвалища м. Чернігів біля с. Масани показують збільшення «плям» забрудненої води перших підземних водоносних горизонтів та підвищення концентрації забруднюючих речовин. Джерелом питного водопостачання в області є підземні водні горизонти. Після ліквідації, реорганізації сільськогосподарських підприємств значна кількість артезіанських свердловин залишилися безхазяйними. Після припинення експлуатації свердловина починає становити загрозу зараження водоносних шарів – це проблема, яка вимагає вирішення. Артезіанські запаси води вважаються стратегічними запасами держави, тому їх безпека – це безпека країни.

6. Порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок регіону. На території області протікає 1560 малих річок (загальна протяжність 7017 км). Більшість із них маловодні, деякі влітку пересихають. Русла ряду річок виражені нечітко, тому часто зливаються з прилеглими болотами. Частина малих річок повністю або частково є магістральними каналами меліоративних систем і зарегульовані шлюзами-регуляторами.

Практично не проводяться заходи зі встановлення прибережних захисних смуг водних об'єктів та винесення їх в природу. Зазначена ситуація створює передумови для погіршення сприятливого режиму водних об'єктів.

Скид недостатньо очищених стічних вод та зливових (талих) вод без очистки у водні об'єкти, захаращення берегів та водного дзеркала річки сміттям

та господарсько-побутовими відходами, розташування об'єктів господарської діяльності, житлової забудови, розорювання земельних ділянок у межах водоохоронних зон та прибережних захисних смуг негативно впливає на гідрохімічний стан останніх.

7. Підтоплення земель та населених пунктів. Упродовж останніх років на території Чернігівської області підтоплення природного та техногенного походження, в залежності від кліматичних умов, можуть зазнавати до 50 сільських населених пунктів. Найінтенсивніше процеси підтоплення відбуваються на територіях, що прилягають до заплав річок, ділянок у зонах впливу водосховищ та каналів.

Руслові процеси на річках Десна, Дніпро та Сож, що спостерігаються в межах області, мають досить високу динаміку переформування берегів та суттєво впливають на екологічну напруженість прилеглої до річки території, несуть загрозу втрати сільськогосподарських земель, територій населених пунктів, господарських об'єктів, житлових будівель, транспортних комунікацій (доріг, переходів трубопроводів, ліній зв'язку тощо). Найбільш динамічно переформування берегів спостерігається на р. Десна, яка відноситься до річок, що мають найменшу стійкість русла і відповідно найбільшу інтенсивність переформування берегів.

До об'єктів господарювання, які знаходяться в зоні можливого підтоплення, відносяться очисні споруди, які належать підприємствам житлово-комунального господарства та іншим підприємствам.

8. Поводження з відходами I-IV класів небезпеки. Діюча в області система управління відходами є малоефективною та не відповідає ієрархії поведження з відходами, внаслідок чого понад 40% утворених відходів потрапляють до МВВ. Велику проблему для області становить технічний стан паспортизованих місць видалення відходів, відсутність для більшості з них проектно-технічної документації, наявність несанкціонованих та стихійних сміттєзвалищ.

В області відсутнє системне вирішення проблеми поведження з небезпечними відходами: основна частина передається для знешкодження на відповідних потужностях за межі області. Відсутня практика виокремлення небезпечних відходів зі складу побутових. Поглиблює існуючі проблеми неналежне поведження з відходами, низький рівень роздільного збирання сміття та екологічної обізнаності населення. Не вдається вирішити питання системного використання та утилізації золи КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова»;

8. Зсуви та руйнування берегів. Розвиток екзогенних геологічних процесів, особливо в межах населених пунктів, створює реальну загрозу для населення, об'єктів економіки та інфраструктури, що потрапляють до зони негативного впливу цих небезпечних процесів. На території області зсуви мають розвиток на крутих берегах і крутих схилах долин річок Десна, Дніпро, Удай, їх притоків, а також в ярах і балках. Крім того, внаслідок руйнування берегів, виникає проблема втрати частини земель, а саме на території Ріпкинського району, де державний кордон України проходить по фарватеру річок Дніпро і Сож. Лівий берег належить Україні, правий – Республіці

Білорусь. Внаслідок шкідливої дії вод цих річок існує загроза втрат земель при зміні русел. Особливістю проблеми є те, що вона вимагає вирішення на державному рівні.

9. Охорона, використання та відтворення дикої фауни і флори. Основні фактори, що несуть загрозу для рослинного та тваринного світу області – випалювання сухої рослинності у весняно-осінній період, що призводить до виникнення пожеж у лісах; загибелі або міграції тварин; всихання лісових культур та самовільні рубки. Також серед проблем охорони і використання дикої фауни слід відмітити браконьєрство.

Окреслені екологічні проблеми формують значні ризики для здоров'я населення Чернігівської області, зокрема:

- забруднення атмосферного повітря негативно впливає на нервову і серцево-судинну систему, викликає задуху, подразнює органи дихання, слизові оболонки, суттєво підвищує ризики виникнення хвороб органів дихання;

- забруднення водних об'єктів негативно впливає на серцево-судинну та нервову системи, органи травлення, нирки, зуби, а також підвищує ризик захворювання на вірусні, бактеріальні, паразитарні інфекції;

- неналежне поводження з відходами та їх накопичення у місцях видалення підвищує ризики появи респіраторних й онкологічних захворювань, інфекційних хвороб і виникнення алергічних реакцій.

Відтермінування вирішення цих проблем посилює негативні тенденції щодо захворюваності та смертності населення регіону, знижує якість та комфортність проживання на території області.

5.Зобов'язання у сфері охорон довкілля, у тому числі пов'язані із запобіганням негативному впливу на здоров'я населення, встановлені на міжнародному, державному та інших рівнях, що стосуються програми, а також шляхи врахування таких зобов'язань під час її підготовки

Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» (№ 1264-ХІІ від 25.06.91, зі змінами) визначено, що до компетенції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у сфері охорони навколишнього природного середовища належить:

- забезпечення реалізації державної політики у сфері заповідної справи, формування, збереження та використання екологічної мережі, здійснення управління та регулювання у сфері охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду України на відповідній території;

- участь у проведенні моніторингу стану навколишнього природного середовища;

- реалізація повноважень у сфері оцінки впливу на довкілля відповідно до законодавства про оцінку впливу на довкілля;

- затвердження за поданням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, для підприємств, установ і організацій лімітів використання природних ресурсів (крім природних ресурсів загальнодержавного значення),

скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище (крім скидів, що призводять до забруднення природних ресурсів загальнодержавного значення, навколишнього природного середовища за межами відповідної території);

- видача дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами, викиди шкідливих речовин у навколишнє природне середовище, спеціальне використання природних ресурсів відповідно до законодавства;

- реалізація повноважень у сфері стратегічної екологічної оцінки відповідно до законодавства про стратегічну екологічну оцінку;

- вирішення інших питань у сфері охорони навколишнього природного середовища відповідно до закону.

Відповідно до Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» (№ 722/2019 від 30.09.2019) в обласних програмних документах має бути забезпечено дотримання Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року.

Основними міжнародними правовими документами щодо СЕО є Протокол про стратегічну екологічну оцінку (Протокол про СЕО) до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Конвенція Еспо), ратифікований Верховною Радою України (№ 562-VIII від 01.07.2015), та Директива 2001/42/ЄС про оцінку впливу окремих планів і програм на навколишнє середовище, імплементація якої передбачена Угодою про асоціацію між Україною та ЄС.

В Україні проведення СЕО регламентується Законом України «Про стратегічну екологічну оцінку» (№ 2354-VIII від 20.03.2018).

Правові засади у сфері поводження з відходами забезпечуються Законом України «Про відходи» (№ 187/98-ВР від 05.03.1998) та іншими законодавчими актами, що були розроблені для регулювання діяльності з метою уникнення чи мінімізації утворення відходів, зберігання й поводження з ними, запобігання та зменшення негативних наслідків для довкілля і здоров'я людини від утворення, зберігання та поводження з відходами. Повноваження місцевих державних адміністрацій у сфері поводження з відходами визначаються статтею 20 Закону України «Про відходи».

В Україні сформовано інвестиційне законодавство, в якому, зокрема, значна увага приділяється необхідності дотримання екологічних норм в процесі інвестиційної діяльності. Так Законом України «Про інвестиційну діяльність» (№ 1560-XII від 18.09.1991) встановлюється заборона інвестування в об'єкти, створення і використання яких не відповідає вимогам санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних, архітектурних та інших норм, встановлених законодавством України (ст.4). В разі порушення екологічних, санітарно-гігієнічних та архітектурних норм державний орган може прийняти рішення про зупинення або припинення інвестиційної діяльності (ст.21). Також в ст. 8 зазначається, що інвестор зобов'язаний одержати висновок з оцінки впливу на довкілля у випадках та порядку, встановлених Законом України «Про оцінку впливу на довкілля» (№ 2059-VIII від 23.05.2017).

Основними міжнародними правовими документами, ратифікованими Україною, що стосуються Програми, є:

- Закон України «Про ратифікацію Рамкової конвенції ООН про зміну клімату» від 29 жовтня 1996 р. № 435/96-ВР;
- Закон України «Про ратифікацію Конвенції про охорону біологічного різноманіття» від 29 листопада 1994 р. № 257/94-ВР;
- Закон України «Про приєднання України до Картахенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття» від 12 вересня 2002 р. № 152-IV;
- Закон України «Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля» від 6 липня 1999 р. № 832-XIV;
- Закон України «Про ратифікацію Європейської ландшафтної конвенції» від 7 вересня 2005 р. № 2831-IV;
- Закон України «Про приєднання України до Бернської Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ, існуючих в Європі» від 29.10.96 № 436/96-ВР.

Крім того, Програма орієнтована на виконання зобов'язань у сфері охорони довкілля, у тому числі пов'язані із запобіганням негативному впливу на здоров'я населення, встановлені на міжнародному рівні, зокрема:

- Директивою № 2008/50/ЄС про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи;
- Директивою № 2008/98/ЄС про відходи;
- Директивою № 2000/60/ЄС про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері водної політики зі змінами і доповненнями, внесеними Рішенням № 2455/2001/ЄС і Директивою 2009/31/ЄС;
- Директивою № 2007/60/ЄС про оцінку та управління ризиками затоплення;
- Директивою № 92/43/ЄС про збереження природного середовища існування, дикої флори та фауни, зі змінами і доповненнями, внесеними Директивами №№ 97/62/ЄС, 2006/105/ЄС та Регламентом (ЄС) № 1882/2003.

Програма відповідає засадам основного нормативно-правового документу, що визначає засади екологічної політики в Україні – Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» (ухвалено Верховною Радою України 28 лютого 2019 року).

Загалом, відповідно до нормативно-правової бази України, проєкт Програми відповідає ряду зобов'язань:

- забезпечення пріоритетності вимог екологічної безпеки, обов'язковості додержання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів;
- виконання заходів, що гарантують екологічну безпеку середовища для життя і здоров'я людей, а також запобіжний характер заходів щодо охорони довкілля;
- проєктне спрямування на збереження просторової та видової різноманітності і цілісності природних об'єктів і комплексів;
- використання отриманих висновків моніторингу та комплексу охоронних заходів для виконання можливостей факторів позитивного впливу

на охорону довкілля;

– формування динамічного урівноваженого стану довкілля, що забезпечуватиме екологічне, санітарно-безпечне середовище для життєдіяльності населення;

– забезпечення реалізації заходів, пов'язаних зі збереженням та поліпшенням стану поверхневих та підземних водних ресурсів, земельних ресурсів, у тому числі ПЗФ.

- забезпечення загальної доступності Програми та самого звіту СЕО відповідно до вимог Законів України «Про доступ публічної інформації» і «Про стратегічну екологічну оцінку» шляхом здійснення публікації у друкованих засобах масової інформації та розміщення на офіційному веб-сайті органу місцевого самоврядування.

Враховуючи результати аналізу, можна зробити висновок, що Програма відповідає цілям екологічної політики, встановлених на національному та регіональному рівнях; враховує більшість з них і пропонує комплекс заходів, спрямованих на їх виконання.

6. Опис наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, у тому числі вторинних, кумулятивних, синергічних, коротко-, середньо- та довгострокових, постійних і тимчасових, позитивних і негативних наслідків

Наслідки для довкілля, у тому числі для здоров'я населення – це будь-які ймовірні наслідки реалізації завдань Програми для покращення біорізноманіття, ґрунту, клімату, повітря, води, ландшафту, природних територій та об'єктів, безпеки життєдіяльності населення та його здоров'я, матеріальних активів, об'єктів культурної спадщини та взаємодія цих факторів.

Під кумулятивним впливом розуміється сукупність впливів від реалізації планованої діяльності та інших, що існують або плануються в найближчому майбутньому видів антропогенної діяльності (прямий і опосередкований вплив людства на навколишнє середовище та його компоненти внаслідок господарської діяльності), які можуть призвести до значних негативних або позитивних впливів на навколишнє середовище або соціально-економічні умови.

Синергічні наслідки – сумарний ефект, який полягає у тому, що при взаємодії двох або більше факторів їх дія суттєво переважає дію кожного окремо компоненту.

Реалізація заходів, передбачених Програмою, може супроводжуватись появою прямих та опосередкованих наслідків, як для окремих компонентів довкілля, так і сукупним впливом на природні процеси та комплекси. Значного негативного впливу під час планованої діяльності на довкілля та здоров'я населення не передбачається.

На території Чернігівської області при дотриманні та виконанні захисних і охоронних заходів, що відповідають діючим нормативним вимогам, можливість виникнення кумулятивного впливу, який супроводжується

негативними екологічними наслідками та понаднормативними викидами в атмосферне повітря забруднюючих речовин, не очікується.

Зміна клімату і мікроклімату в результаті реалізації Програми не очікується, оскільки відсутні причини, які призводять до їх зміни. Особливості кліматичних умов, які сприяють зростанню інтенсивності впливів планованої діяльності на навколишнє середовище, також відсутні.

Синергічні наслідки також відсутні.

Серед ключових наслідків реалізації Програми у 2022 році, а також з огляду на короткий період її реалізації (протягом одного року), доцільно зробити наступні висновки щодо ймовірного впливу Програми на довкілля.

Вплив на атмосферне повітря: не передбачається погіршення стану атмосферного повітря. Програма не передбачає створення нових підприємств із значними обсягами викидів у атмосферне повітря.

Програма передбачає реалізацію завдань, спрямованих на покращення якості атмосферного повітря: зменшення рівня забруднення атмосферного повітря, зокрема збільшення обсягів виробництва та споживання альтернативних та місцевих видів палива.

Вплив на водні ресурси: Програма не передбачає створення підприємств, діяльність яких призведе до збільшення обсягів скидів забруднених вод у поверхневі води. Тому реалізація Програми у 2022 році не має призвести до погіршення стану водних ресурсів. Разом з тим, зменшення обсягів скидів у водойми області шляхом будівництва нових чи реконструкції існуючих об'єктів водовідведення та очисних споруд, реалізація проектів по відновленню і підтриманню сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану річок дозволять знизити рівень забруднення поверхневих та ґрунтових вод.

Відходи: утилізація та знешкодження непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин, знешкодження рідких токсичних відходів, що розміщені в ставках-накопичувачах впровадження сталої системи управління відходами матиме позитивний ефект.

Вплив на земельні ресурси: внаслідок реалізації Програми не передбачається будь-якого посилення вітрової або водної ерозії ґрунтів, змін у топографії або у характеристиках рельєфу, поява таких загроз, як землетруси, зсуви, селеві потоки, провали землі та інші подібні загрози.

Вплив на біорізноманіття та рекреаційні зони: в Програмі не передбачається реалізація завдань, які можуть призвести до негативного впливу на біорізноманіття. Натомість позитивний вплив на збереження біорізноманіття буде досягнений внаслідок оголошення нових та розширення меж існуючих територій та об'єктів земель природно-заповідного фонду до площі Чернігівської області; встановлення меж територій та об'єктів природно – заповідного фонду.

Вплив планованої діяльності на території та об'єкти природно-заповідного фонду та території Смарагдової мережі буде оцінено при здійсненні оцінки впливу на довкілля планованої діяльності та об'єктів, які можуть мати значний вплив на довкілля та підлягають оцінці впливу на довкілля.

Вплив на культурну спадщину: охорона, збереження об'єктів культурної

спадщини; охорона, збереження елементів нематеріальної культурної спадщини матиме позитивний вплив.

Вплив на населення та інфраструктуру: Програма не передбачає появу нових ризиків на стан здоров'я чи захворюваність населення. Поліпшення санітарно-епідеміологічної та санітарно-епізоотичної ситуації на території Чернігівської області; реконструкція та ремонт об'єктів комунальної інфраструктури, поліпшення системи охорони здоров'я, освіти, фізичної культури, екологічної ситуації позитивно вплине на загальні покращення умов життя і діяльності громадян.

Екологічне управління, моніторинг: Програма не передбачає послаблення правових і економічних механізмів контролю в сфері екологічної безпеки, натомість передбачено покращення управління відходами та підвищення енергоефективності управління міським господарством.

Кумулятивний вплив: ймовірність того, що реалізація Програми призведе до таких можливих впливів на довкілля або здоров'я людей, які самі по собі будуть незначними, але у сукупності матимуть значний сумарний (кумулятивний) вплив на довкілля, відсутня.

Транскордонний вплив під час реалізації заходів Програми відсутній. Таким чином, реалізація Програми економічного і соціального розвитку Чернігівської на 2022 рік не має супроводжуватися появою нових негативних наслідків для довкілля.

Таким чином, реалізація багатьох заходів та завдань Програми може призвести до покращення екологічної ситуації в області.

Ймовірність того, що реалізація Програми призведе до таких можливих негативних впливів на довкілля або здоров'я людей, які самі по собі будуть незначними, але у сукупності матимуть кумулятивний чи синергійний вплив, відсутня. У разі реалізації запланованих заходів Програми можна очікувати позитивного кумулятивного і синергійного ефектів покращення стану довкілля та здоров'я населення у середньо- і довгостроковій перспективі.

7. Заходи, що передбачається вжити для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання Програми

Реалізація Програми передбачає виконання заходів та проектів, що стосуються розвитку сфери забезпечення області системами інженерної інфраструктури, ремонту вулично-дорожньої мережі, енергозбереження і раціонального використання природних ресурсів, розвитку агропромислового комплексу, виконання яких є невід'ємною складовою при створенні сприятливого в екологічному відношенні життєвого середовища.

Серед головних заходів, що мають безпосередній вплив на санітарно-гігієнічні умови проживання населення та забезпечують пом'якшення негативних наслідків реалізації проекту Програми можна виділити:

- здійснення заходів енергозбереження шляхом покращення рівня енергоефективності багатоповерхових житлових будинків, модернізації житлового фонду з використанням сучасних енергозберігаючих технологій, впровадження системи енергоменеджменту та заходів, направлених на

скорочення споживання енергоресурсів в установах бюджетної сфери, збільшення обсягів виробництва та споживання альтернативних та місцевих видів палива;

- подальший розвиток вулично-дорожньої мережі: ремонт існуючих вулиць, доріг та тротуарів;

- ліквідація несанкціонованих звалищ побутових відходів;

- ландшафтний благоустрій;

- розвиток систем водопостачання з метою забезпечення необхідною кількістю води та якістю, що відповідає санітарним нормам, а саме: реконструкція водопровідних насосних станцій із заміною обладнання та ремонт і заміна розподільчих мереж водопостачання;

- ремонт каналізаційних мереж;

- розвиток інфраструктури управління відходами;

- впровадження системи роздільного збору ТПВ;

- заходи з озеленення, збереження ландшафтного та біотичного різноманіття.

Під час виконання запланованих Програмою заходів можливе виникнення деяких негативних наслідків у вигляді короткочасного впливу. Поява таких наслідків переважно пов'язана зі здійсненням робіт з реконструкції та будівництва.

З метою забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів при будівництві, реконструкції та ремонті об'єктів, передбачених Програмою, доцільно максимально використовувати сучасні високоефективні екоенергозберігаючі технології та матеріали, зокрема огорожуючі конструкції з мінімальним коефіцієнтом теплопровідності, інженерне обладнання з високим коефіцієнтом корисної дії тощо.

Дотримання нормативного стану навколишнього середовища забезпечується виконанням відповідних заходів, які передбачається вжити для зменшення негативних наслідків виконання Програми.

1. Захисні заходи, спрямовані на зменшення негативного впливу на довкілля стосуються:

- заходів для зменшення шуму (заборона робіт у районах житлової забудови в нічний час та дотримання);

- дотримання вимог «сезону тиші»;

- заходів з охорони ґрунтів;

- зменшення впливу на флору і фауну;

- нагляд за відходами (регулярне транспортування будівельних матеріалів у міру просування будівництва, наявність на ділянці провадження робіт пересувних контейнерів для відходів металу, промасленого ганчір'я, нафтопродуктів тощо, обов'язковий вивіз і наступна утилізація будівельного сміття, що надходить з будівельного майданчика).

Підрядник будівельно-монтажних робіт зобов'язаний:

- додержуватись раціональних маршрутів перевезення робітників, комплектуючих і будівельних матеріалів;

- допускати до експлуатації тільки справну автотракторну техніку з двигунами, що за вмістом у відпрацьованих газах CO, NOx (карбюраторні) або

за димністю відпрацьованих газів (дизельні) відповідають діючим в Україні екологічним нормам;

– звести до мінімуму порожні пробіги автотранспорту та холосту роботу двигунів;

– суворо дотримуватись чинних норм і правил зі збереження флори та фауни в районі будівництва (забороняється миття будівельних машин і механізмів у водоймах, злив ПММ поза спеціально відведеними для цього місцями).

Після закінчення будівельно-монтажних робіт виконується зачистка випадкових забруднень, прибирання будівельного сміття та його перевезення у відведені для цього місця.

2. Ресурсозберігаючі заходи спрямовані на раціональне використання земельних та водних ресурсів, зокрема норми відводу земель.

3. Охоронні заходи. До охоронних заходів відноситься проведення моніторингових спостережень за підтриманням нормативного стану довкілля (дотримання гранично допустимих рівнів екологічного навантаження на природне та техногенне середовище) на території зони впливу об'єкту. Моніторинг стану довкілля в районі впливу об'єкту є інструментом, що підтримує керування екологічною безпекою, і може розглядатися, як одна з інформаційних складових, що забезпечують загальне керування експлуатації об'єкту. Він дозволяє провести аналіз відповідності стану об'єкту та навколишнього середовища екологічним вимогам для вироблення рішень із забезпечення екологічного благополуччя; знизити рівень невизначеності, який обумовлений неточністю методів розрахункових прогнозних оцінок; вирішити спірні питання, пов'язані з впливом об'єкту на екологічні умови; поповнити бази даних щодо стану навколишнього середовища в районі розташування об'єкту будівництва.

На підставі моніторингу, у випадку можливої загрози довкіллю, спричиненої технічним станом об'єкту і його елементами, сповіщаються адміністративні, контролюючі органи і населення, а також здійснюються заходи з їх усунення або попередження.

4. Компенсаційні заходи. Компенсаційні заходи полягають у відшкодуванні втрат, спричинених самим процесом реалізації заходів Програми. Відшкодування, плата за користування та за будь-які відхилення від дозволених норм здійснюється згідно з вимогами діючого законодавства. Такі розрахунки проводяться на основі спеціально затверджених методик згідно зі встановленими тарифами.

На всіх етапах реалізації Програми, у тому числі для зменшення або запобігання впливу на території та об'єкти природно-заповідного фонду та території Смарагдової мережі, заплановані рішення будуть здійснюватися у відповідності до норм і правил охорони навколишнього середовища і вимог екологічної безпеки (згідно з вимогами Водного кодексу України, Законів України «Про охорону земель», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про охорону атмосферного повітря», «Про природно-заповідний фонд України»).

8. Обґрунтування вибору виправданих альтернатив, що розглядалися, опис способу, в який здійснювалась стратегічна екологічна оцінка, у тому числі будь-які ускладнення

Проект Програми економічного і соціального розвитку області на 2022 рік розроблений на короткостроковий період і є плановим документом.

Програма на 2022 рік спрямована на дотримання екологічних стандартів. Оцінка ймовірних наслідків для довкілля від реалізації Програми вказує на те, що реалізація Програми позитивно вплине на стан атмосферного повітря, водних об'єктів, ситуацію з відходами, земельні ресурси, біорізноманіття, рекреаційні зони та культурну спадщину.

Це означає, що Програма спрямована на екологічно збалансований сценарій розвитку і не потребує розгляду альтернатив.

У процесі здійснення стратегічної екологічної оцінки було розглянуто наступні альтернативи:

- альтернатива 1 «Нульовий сценарій» – опис, прогнозування та оцінка ситуації у випадку незатвердження Програми, за яким Програма не затверджується та більшість зовнішніх загроз і багато внутрішніх проблем з високою ймовірністю погіршать існуючу екологічну ситуацію;

- альтернатива 2 «Прийняття Програми» – опис, прогнозування та оцінка ситуації у випадку затвердження Програми.

При «нульовому сценарії» заходи програми будуть здійснюватися без чітко визначеного нормативного документу, яким передбачено напрями та завдання з охорони довкілля. Це призведе до збереження тенденцій, що сформувалися у Чернігівській області стосовно стану довкілля та здоров'я населення. Такий подальший розвиток не відповідає пріоритетам державної екологічної політики.

«Нульовий сценарій» пов'язаний із збереженням нинішнього стану області. Цей варіант виходить з того, що зміни у економічній політиці практично не відбуватимуться. При цьому якісні показники розвитку будуть залишатись малорухомими. А це стримує процеси інноваційного розвитку економіки. Реалізація цього сценарію ілюструє загострення соціально-політичних, фінансово-економічних, комунальних проблем, перешкоджаючих набуттю високої якості життя, комфортних умов життя та добробуту населення. Отже, за результатами аналізу визначено, що в рамках «нульового сценарію» подальший сталий розвиток області є ускладненим, і цей сценарій призводить до погіршення екологічної ситуації в межах території області, продовження подальшого зносу інфраструктури, неефективного використання енергоресурсів.

Результати проведення цільового аналізу планованих завдань щодо їх відповідності цілям охорони довкілля, визначених на місцевому рівні, виявили необхідність застосування Альтернативи 2 – «Прийняття Програми». В інтересах ефективного та сталого розвитку області та підвищення якості життя населення найсприятливішим варіантом буде затвердження запропонованої Програми.

Стратегічна екологічна оцінка Програми здійснювалася в спосіб, що

передбачав такий алгоритм дій: визначення ключових екологічних проблем, що стосуються сталого розвитку Чернігівської області; проведення оцінки стану довкілля й виявлення трендів, характерних для окремих компонент навколишнього середовища та стану здоров'я населення області; аналіз відповідності цілей Програми стратегічним цілям державної екологічної політики; розробка заходів з пом'якшення ймовірних негативних впливів реалізації Програми; формулювання пропозицій щодо моніторингу; підготовка звіту про СЕО Програми.

9. Заходи, передбачені для здійснення моніторингу наслідків виконання програми для довкілля, у тому числі для здоров'я населення

СЕО не завершується прийняттям рішення про затвердження Програми. Значущі наслідки для довкілля, в тому числі для здоров'я населення, повинні відслідковуватися під час реалізації Програми, зокрема, з метою виявлення непередбачених несприятливих наслідків і вжиття заходів щодо їх усунення.

Результати моніторингу мають бути доступними для органів влади та громадськості. Протокол про СЕО встановлює необхідність здійснення моніторингу значного впливу на довкілля, у тому числі здоров'я населення, від реалізації затвердженої Програми. Результати моніторингу мають бути доведені до відома природоохоронних органів і органів охорони здоров'я, а також громадськості.

Моніторинг може бути використаний для: порівняння очікуваних і фактичних наслідків, що дозволяє отримати інформацію про реалізацію програми; отримання інформації, яка може бути використана для поліпшення майбутніх оцінок (моніторинг як інструмент контролю якості СЕО); перевірки дотримання екологічних вимог, встановлених відповідними органами влади; перевірки того, що Програма виконується відповідно до затвердженого документу, включаючи передбачені заходи із запобігання, скорочення або пом'якшення несприятливих наслідків.

Для оцінки повноти та якості реалізації програмних заходів здійснюватиметься моніторинг наслідків виконання Програми для довкілля, в тому числі для здоров'я населення, що дасть змогу оперативно приймати необхідні управлінські рішення.

Для організації моніторингу передбачені заходи відповідно до Порядку здійснення моніторингу наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16.12.2020 № 1272.

Моніторинг базується на розгляді цільових показників для кожного сектору розвитку області та аналізі досягнення запланованих результатів. Система запропонованих в Програмі цільових індикаторів включає екологічні індикатори та індикатори здоров'я населення.

Вплив виконання Програми на довкілля, у тому числі на здоров'я населення, можуть бути виявлені в результаті моніторингу реалізації проектних рішень Програми, які мають прямі наслідки на стан навколишнього середовища, умови життєдіяльності та здоров'я населення.

Моніторинг даних впливів можливо здійснювати за показниками, які вказані в таблиці 15.

Таблиця 15

Індикатори для моніторингу виконання Програми

Показники
Кількість об'єктів природно-заповідного фонду
Площа земель природно-заповідного фонду
Питома вага фактичної площі природно-заповідного фонду до площі адміністративно-територіальної одиниці
Площа національних природних парків
Площа регіональних ландшафтних парків
Кількість місць видалення відходів у т.ч. паспортизованих
Обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами
Обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря пересувними джерелами
Кількість забруднених стічних вод, що скидаються у поверхневі водойми
Посадка лісових насаджень (лісовідновлення і захисне лісорозведення)
Площа рубок лісових насаджень (рубки головного користування та суцільно санітарні рубки)
Застосування біологічного методу охорони лісів від шкідників
Тампонаж свердловин
Питома вага утилізованих відходів до загальної кількості утворених відходів
Використання коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища
Обладнання багатоквартирних будинків приладами обліку та регуляторами температури:
холодної води
гарячої води
теплової енергії
Рівень впровадження енергозберігаючих джерел світла у зовнішньому освітленні населених пунктів, відсотків до загальної кількості світлоточок
Протяжність теплових мереж
Протяжність водопровідних мереж
Протяжність каналізаційних мереж
Частка обсягу теплової енергії, виробленої в регіоні з альтернативних видів палива або відновлюваних джерел енергії, відсотків до загального обсягу виробленої теплової енергії в регіоні
Частка сумарної потужності котелень на альтернативних видах палива в регіоні до загальної потужності котелень регіону
Частка населених пунктів, у яких впроваджено роздільне збирання твердих побутових відходів, у загальній кількості населених пунктів регіону
Рівень смертності
Рівень народжуваності
Очікувана тривалість життя при народженні

Кількість екологічних індикаторів може бути розширена шляхом включення до моніторингу додаткових показників відповідно до запитів.

10. Опис ймовірних транскордонних наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення (за наявності)

Оскільки наслідки планованої діяльності, передбаченої Програмою, не поширюватимуться на території за межами України та не матимуть впливу на довкілля суміжних країн, ймовірні транскордонні наслідки для довкілля, у тому числі, для здоров'я населення внаслідок реалізації Програми є відсутніми.

11. Резюме нетехнічного характеру

1. За підсумками СЕО підготовлено «Звіт про стратегічну екологічну оцінку Програми економічного і соціального розвитку Чернігівської області на 2022 рік», щодо якого організовано інформування та обговорення громадськістю регіону.

2. Програма загалом враховує концепцію сталого розвитку Чернігівської області, вона розроблена у відповідності до конституційного принципу пріоритету інтересів людини у регіональній політиці та зорієнтована на поліпшення стану довкілля, умов життєдіяльності населення і його здоров'я.

3. Основною метою Програми є досягнення економічного розвитку та подальше підвищення рівня і якості життя населення на основі ефективного використання власного потенціалу регіону, наявних ресурсів, стимулювання інвестиційної та інноваційної активності, прозорих умов ведення бізнесу, розвитку системи електронних послуг, забезпечення екологічної безпеки, належного функціонування інженерно-транспортної та комунальної інфраструктури, створення сприятливих умов для розвитку самодостатніх об'єднаних територіальних громад.

4. У Програмі передбачено комплекс основних завдань та заходів, спрямованих на стабілізацію роботи і розвиток галузей виробничої та соціальної сфери області у 2022 році, відповідно до Державної стратегії регіонального розвитку на період 2021-2027 роки, Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року та пріоритетів розвитку регіону шляхом взаємодії обласної державної адміністрації, територіальних органів центральних органів влади, органів місцевого самоврядування та громадськості.

5. Аналіз трендів стану довкілля в області виявив тенденції зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря; скорочення забору свіжої води та зменшення скидів зворотних вод на фоні підвищення рівня їх концентрації; зменшення обсягів утворення відходів на фоні нарощення обсягів їх накопичення. Для Чернігівської області характерні зростання рівня захворюваності та найвищі в Україні показники смертності.

6. Реалізація Програми з великою долею ймовірності не повинна призвести до появи нових негативних впливів на довкілля, у тому числі на здоров'я населення.

7. У Звіті СЕО Програми на виконання обґрунтованих рекомендацій запропоновано впровадити інструменти ефективного і багатостороннього моніторингу впливів на довкілля, у тому числі на здоров'я населення. Запропоновано систему індикаторів проведення моніторингу відповідно до ключових екологічних викликів та потенційних ризиків реалізації Програми.

8. З огляду на зазначене, можна стверджувати, що в цілому розроблення Програми було проведено з урахуванням ймовірних впливів на довкілля та стан здоров'я населення та прагненням нівелювати негативні наслідки. Реалізація Програми сприятиме зменшенню антропогенного навантаження на довкілля, поліпшенню здоров'я населення та умов його життєдіяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» від 20.03.2018 р., № 2354-VIII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19>
2. Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» від 20.05 2017 р., № 2059-VIII – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>
3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1991. – № 41. – ст.546. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
4. Про затвердження Методичних рекомендацій із здійснення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування. Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 10.08.2018 № 296. – Режим доступу: https://menr.gov.ua/files/docs/nakazy/2018/nakaz_296.pdf
5. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>
6. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки // Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
7. Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cg.gov.ua/index.php?id=28101&tp=1>
8. Протокол про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції ЄС про оцінку впливу на довкілля в транскордонному контексті, 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b99#Text
9. Екологічні паспорти Чернігівської області за 2012-2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eco.cg.gov.ua/index.php?id=15800&tp=1&pg=>
10. Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Чернігівській області у 2020 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eco.cg.gov.ua/index.php?id=15801&tp=1&pg=>
11. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
12. Офіційний сайт Головного управління статистики у Чернігівській області [Офіційний сайт]. – Режим доступу: <http://www.chernigivstat.gov.ua/books/silgosp.php>

РОБОЧА ГРУПА З РОЗРОБКИ СЕО
Програми економічного і соціального розвитку Чернігівської області
на 2022 рік:

Керівник:

заступник директора Департаменту
економічного розвитку обласної державної
адміністрації – начальник управління
інвестиційної та
зовнішньоекономічної діяльності

_____ Ю.А. Федосенко

Відповідальний виконавець:

начальник управління
регіонального розвитку
Департаменту економічного
розвитку обласної
державної адміністрації

_____ А.А. Баженова

Виконавець:

Заступник директора Департаменту
економічного розвитку обласної
державної адміністрації –
начальник управління реального
сектора економіки

_____ Ю.П. Сухомлин

Виконавець:

заступник начальника відділу
стратегічного планування,
прогнозування та моніторингу
регіонального розвитку
Департаменту економічного розвитку
обласної державної адміністрації

_____ О.О. Самородна